МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

КАФЕДРА ФІНАНСОВИХ РИНКІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА (ПРОЄКТ)

на тему: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Здобувача вищої освіти II рівня, II курсу, ФМБз-23-1 групи,
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»,
освітня програма «Управління процесами у сфері банківського бізнесу»

_____ Костюк Олена Василівна
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник _____ Баранов Руслан Олександрович, к. держ. упр.
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Керівник освітньо-професійної
програми _____ Береславська Олена Іванівна, д.е.н., професор
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту за рішенням кафедри фінансових ринків та технологій
протокол від «16» 01 2025 № 11

Завідувач кафедри _____ Береславська Олена Іванівна, д.е.н., професор
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь – 2025

Реєстрація № 1 12.02.2025р. _____
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту 04.02.2025р. _____
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 92 (відмінно) 12.02.2025р. _____
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: _____ Бурмакавська О.І.
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: _____ Пермяківський О.В.
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ Гаранов Р.О.
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ Підсосонна Л.Г.
(підпис) (ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1.Доповідь	від 0 до 10	9		12.02.2025р. Береславська О.І. Пернарівський О.В. Баранов Р.О. Підсосонна І.Г. Примостка І.О.
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	24		
4. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	8		
РАЗОМ БАЛІВ	**від 0 до 50**	46		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	**від 0 до 100**	92		

Оцінювання кваліфікаційної роботи науковим керівником - 46 балів.

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
92	A	5 (відмінно)	12.02.2025р.	Береславська О.І. Пернарівський О.В. Баранов Р.О. Підсосонна І.Г. Примостка І.О.

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	FX	2 (незадовільно)

Факультет фінансів та цифрових технологій
Кафедра фінансових ринків та технологій
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»
Освітня програма «Управління процесами у сфері банківського бізнесу»

Затверджую
Завідувач кафедри фінансових ринків
та технологій
_____Олена БЕРЕСЛАВСЬКА
«12» грудня 2023

Завдання на кваліфікаційну роботу (проект)
здобувачу вищої освіти

Костюк Олена Василівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи (проєкту)
«Забезпечення фінансової стабільності банківської системи в умовах воєнного стану».
Затверджена наказом ректора від 26.12.2023 р. № 1732
2. Строк здачі закінченої роботи 30.10.25 р.
3. Мета роботи - оцінити поточний стан банківської системи в умовах воєнного стану та визначити ефективні заходи, що сприятимуть її фінансовій стабільності.

Об'єкт дослідження – банківська система України.
Предмет дослідження – механізми інструменти та заходи забезпечення фінансової стабільності банківської системи в кризових умовах війни.
Орієнтована база дослідження – банківський сектор України, регуляторні органи та державні установи, зокрема НБУ, Міністерство фінансів України, Державна служба статистики України, міжнародні фінансові інституції.
4. Вихідні дані до роботи – офіційна статистика НБУ, фінансова звітність комерційних банків, нормативно правові акти, аналітичні матеріали міжнародних фінансових організацій та наукові публікації.
5. Перелік графічного матеріалу – рисунки (графіки та діаграми з показниками фінансової стабільності банків), таблиці з макроекономічними показниками та рейтингами банків, схеми механізмів забезпечення фінансової стабільності.
6. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань за

кожним розділом) – 1. Теоретичні основи фінансової стабільності банк системи. 2. Аналіз фінансової стабільності банківської системи Укр умовах воєнного стану. 3. Рекомендації щодо забезпечення фіна стабільності банківської системи.

7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної)роботи	Строк виконання етапів робот	
		За планом	Факти
1	2	3	4
1	Підготовка 100 % кваліфікаційної роботи та подання її на перевірку науковому керівнику	30.10.2024 р.	30.10.2024 р.
2	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника та подання її на повторну перевірку керівнику	15.11.2024 р.	15.11.2024 р.
3	Попередній захист кваліфікаційної роботи	16-30.12.2024 р.	29.12.2024 р.
4	Отримання відгуку наукового керівника кваліфікаційної роботи	11-16.12.2024 р.	16.12.2024 р.
5	Рецензування кваліфікаційної роботи	02-10.01.2025 р.	10.01.2025 р.
6	Надання кваліфікаційної роботи для перевірки на плагіат	18.11.2024 р.- 12.12.2024 р.	12.12.2024 р.
7	ЗАХИСТ	12-13.02.2025 р.	12.02.2025 р.

8. Дата видачі завдання 15.12.2023 р.

9. Науковий керівник кваліфікаційної роботи (проекту) _____ Баранов Р.О.
(підпис) (прізвище, ініціали)

10. Гарант освітньо-професійної програми _____ Береславська О.І.
(підпис) (прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти _____ Костюк О.В.
(підпис) (прізвище, ініціали)

Відгук наукового керівника кваліфікаційної роботи
на тему: «Забезпечення фінансової стабільності банківської системи в умовах воєнного стану»
Костюк Олени Василівни

Кваліфікаційна робота виконана на актуальну тему, на належному науково-теоретичному рівні, згідно із планом, який у логічній послідовності розкриває тему дослідження.

У контексті забезпечення ефективного функціонування сучасної економіки саме банківська система відіграє важливу роль. Стабільна робота банківської системи є критично важливою для всіх сфер бізнесу. Досягнення фінансової стабільності банківської системи є одним із ключових завдань Національного банку України.

Актуальність дослідження підвищується в умовах негативного впливу війни, що призводить до перебоїв у нормальному функціонуванні комерційних організацій, зокрема банків.

Під час проведення дослідження здобувачем було вирішено наступні завдання: розглянуто підходи вчених до поняття фінансової стабільності та його значення для банківської системи; визначено фактори впливу на фінансову стабільність банків в умовах кризових ситуацій; розглянуто основні механізми забезпечення фінансової стабільності банківської системи; проведено оцінку поточного стану банківської системи в умовах воєнного конфлікту; визначено вплив воєнного стану на фінансові показники банків; проаналізовано заходи, які вжиті для підтримки стабільності банківської системи під час війни; надано пропозиції щодо вдосконалення регуляторної політики в умовах воєнного стану та рекомендації щодо фінансового управління банками в кризових умовах.

За результатами дослідження автором сформульовані висновки.

Здобувач вищої освіти Костюк О. В. працювала згідно графіку.

Робота виконана самостійно, в повному обсязі у відповідності до чинних вимог, на високому рівні, заслуговує на позитивну оцінку та може бути допущена до захисту.

Науковий керівник кваліфікаційної роботи _____ Р. О. Баранов

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу (проєкт)

Кваліфікаційна робота (проєкт) здобувача вищої освіти Костюк О. В. після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри, протокол від «10» грудня 2024 № 10 допущена / не допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри _____ Терещенковська О.І.
(підпис) (прізвище, ініціали)

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу (проєкт)

здобувача вищої освіти Державного податкового університету

Костюк Олени Василівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

Забезпечення фінансової стабільності банківської системи в умовах воєнного стану

(назва теми)

Тема дипломної роботи є надзвичайно актуальною в контексті сучасних викликів, що постали перед банківською системою України через воєнний стан. Стабільність банківської системи має вирішальне значення для підтримки функціонування економіки, збереження довіри громадян до фінансових інститутів та забезпечення безперебійної діяльності бізнесу. У роботі вдало акцентовано на складності забезпечення фінансової стабільності у кризових умовах, що робить дослідження важливим як у теоретичному, так і практичному аспектах.

Щодо змістовних аспектів робота має чітку структуру, що охоплює три розділи: теоретичні основи, аналітичну частину та практичні рекомендації.

У першому розділі автор наводить детальний огляд поняття фінансової стабільності та факторів, що на неї впливають. Представлено різноманітні підходи до визначення цього поняття як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками, що свідчить про глибоке опрацювання теоретичних джерел.

У другому розділі проведено аналіз стану банківської системи України в умовах воєнного стану. Автор використовує актуальні статистичні дані, графіки та таблиці, що дозволяє об'єктивно оцінити вплив війни на ключові фінансові показники, такі як ліквідність, обсяг кредитування та рівень проблемних активів. Особливу увагу приділено заходам, які впроваджує Національний банк України для збереження стабільності банківської системи.

У третьому розділі запропоновано практичні рекомендації, які відображають здатність автора до аналізу проблем та розробки рішень. Зокрема, висвітлено необхідність посилення регуляторного нагляду, впровадження антикризових механізмів та адаптації банків до сучасних викликів через діджиталізацію і вдосконалення управління ризиками.

Недоліки та зауваження. Попри загальний високий рівень виконання роботи, в ній спостерігається надмірне цитування джерел без детальної інтерпретації, що частково знижує аналітичну складову. Крім того, можна було б доповнити дослідження порівнянням із досвідом інших країн, які також зазнавали впливу кризових ситуацій, для розширення контексту. Деякі графіки перенасичені даними, що ускладнює їх сприйняття.

Загальний висновок і оцінка роботи. Дипломна робота є ґрунтовним дослідженням важливої проблеми, яка має значення для економіки України. Робота вирізняється високим рівнем теоретичного опрацювання, глибоким аналізом та практичною значущістю запропонованих рекомендацій. Незважаючи на деякі недоліки, робота повністю відповідає вимогам до дипломних досліджень, заслуговує на високу оцінку та рекомендована до захисту перед екзаменаційною комісією.

Рецензент _____
(науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи)

_____ _____
(підпис, М.П.) (ініціали, прізвище)

«10» січня 2024 р.

Забезпечення фінансової стабільності банківської системи в умовах воєнного стану

ЗМІСТ

ВСТУП……..3

РОЗДІЛ 1: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

1.1. Поняття фінансової стабільності та його значення для банківської системи……5

1.2. Фактори, що впливають на фінансову стабільність банків в умовах кризових ситуацій……..12

1.3. Основні механізми забезпечення фінансової стабільності банківської системи……..20

РОЗДІЛ 2: АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Оцінка поточного стану банківської системи в умовах воєнного конфлікту…….24

2.2. Вплив воєнного стану на фінансові показники банків ……..38

2.3. Аналіз заходів, вжитих для підтримки стабільності банківської системи під час війни…….43

РОЗДІЛ 3: РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Пропозиції щодо вдосконалення регуляторної політики в умовах воєнного стану……..50

3.2. Рекомендації щодо фінансового управління банками в кризових умовах…….54

ВИСНОВКИ…….59

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….62

ВСТУП

Актуальність дослідження. Український банківський сектор відіграє ключову роль у фінансовій сфері країни. Національний банк України створює необхідні правові та інші умови для розвитку сучасної, конкурентоспроможної банківської системи, яка відповідає потребам економіки та забезпечує високий рівень обслуговування як для населення, так і для організацій. На сьогоднішній день стабільна робота банківської системи є критично важливою для всіх сфер бізнесу, включаючи тіньові економічні процеси, оскільки вона становить основу виробничих та операційних механізмів. В умовах війни в Україні залежність від банківської системи стала ще більш відчутною як для бізнесу, так і для громадян. У перші дні повномасштабного вторгнення платіжна система перебувала на межі колапсу: багато банківських відділень було закрито через неможливість працівників вийти на роботу, а масове зняття готівки спричинило додатковий тиск на фінансову систему.

Попри численні виклики, банківська система продовжує функціонувати, і банки роблять усе можливе для підтримки безперебійної роботи у регіонах, де відсутня безпосередня загроза для населення. В умовах війни банківська система України працює з певними обмеженнями, визначеними Постановою Правління Національного банку України № 18 від 24 лютого 2022 року «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану». Ці обмеження стосуються зняття готівки, видачі іноземної валюти, операцій на валютному ринку та курсу національної валюти. Водночас, зняті обмеження на проведення безготівкових розрахунків, поповнення банкоматів, доступ до сейфових скриньок і здійснення урядових платежів.

Завдяки регулятивним заходам Національного банку України, а також новим підходам і стратегіям, банківська система зуміла зберегти відносну стабільність національної валюти та забезпечити підтримку ділової активності.

Дослідження функціонування банківської системи України є темою багатьох наукових робіт вітчизняних економістів. Зокрема, важливими є праці Халімона Т. М., Рекіянова С. О. та Нагайчук Н. Г. Проте, незважаючи на значну

кількість досліджень, залишається недостатньо вивченим питання функціонування банківської системи саме в умовах війни.

Об'єкт дослідження: банківська система України в умовах воєнного стану.

Предмет дослідження: механізми, інструменти та заходи забезпечення фінансової стабільності банківської системи під час війни.

Мета дослідження: визначити та оцінити ефективні заходи і стратегії, що сприяють підтриманню фінансової стабільності банківської системи в кризових умовах воєнного стану.

Для досягнення мети перед нами стоять такі завдання дослідження:

- розглянути підходи вчених до поняття фінансової стабільності та його значення для банківської системи;

- визначити фактори впливу на фінансову стабільність банків в умовах кризових ситуацій;

- розглянути основні механізми забезпечення фінансової стабільності банківської системи;

- провести оцінку поточного стану банківської системи в умовах воєнного конфлікту;

- визначити вплив воєнного стану на фінансові показники банків;

- проаналізувати заходи, вжиті для підтримки стабільності банківської системи під час війни;

- розробити пропозиції щодо вдосконалення регуляторної політики в умовах воєнного стану та рекомендації щодо фінансового управління банками в кризових умовах.

Методи дослідження: аналіз наукових джерел та офіційних сайтів, синтез, узагальнення, метод факторного аналізу, графічний метод, статистичний метод дослідження.

База досліджень: ПриватБанк, Ощадбанк, Укрексімбанк, Укргазбанк , Ukrsibbank, Креді Агріколь Банк, Кредобанк, ПроКредит Банк , CITIбанк Україна, ОТП Банк, Правекс-банк, Універсал Банк, ІНГ Банк Україна та інші.

Науково-практична значимість одержаних результатів: полягає у формуванні комплексного підходу до визначення фінансової стабільності банківської системи в умовах воєнних дій. Дослідження акцентує на необхідності підтримки високого рівня ліквідності, ефективного управління ризиками та раціонального розподілу фінансових ресурсів. Визначено ключову роль Національного банку України у регулюванні та підтримці фінансової стабільності, а також важливість адаптації банків до кризових умов через реструктуризацію кредитів, інвестиції в кібербезпеку та діджиталізацію послуг. Результати сприяють розробці заходів для забезпечення стійкості банківської системи, що є критично важливим для збереження економічної стабільності в умовах воєнних викликів.

РОЗДІЛ 1: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

1.1. Поняття фінансової стабільності та його значення для банківської системи

Перед визначенням категорії фінансової стабільності банківської системи важливо розглянути поняття фінансової стійкості банку, оскільки саме забезпечення стійкості кожної банківської установи є основою для досягнення фінансової стабільності всієї системи. У економічній літературі поняття фінансової стійкості часто порівнюють з платоспроможністю та ліквідністю. При дослідженні сутності фінансової стійкості банку слід звернути увагу на різні трактування цього поняття.

На думку О.І. Барановського, фінансова стійкість визначається як здатність протистояти зовнішнім і внутрішнім впливам, зберігаючи стійку рівновагу і надійність упродовж часу [4].

В.М. Кочетков розглядає фінансову стійкість як здатність банку ефективно трансформувати свої ресурси – персонал, фінансові активи, обладнання та інформаційні технології – з максимальною ефективністю і мінімальним ризиком, незважаючи на вплив як ендогенних, так і екзогенних факторів [15].

В.П. Пантелєєв і С.П. Халява визначають фінансову стійкість як перевищення доходів над витратами [24].

Найпростішим визначенням фінансової стабільності є її трактування як відсутності фінансової нестабільності. Значною мірою це підходить до концепції, сформульованої Г. Дж. Шиназі в рамках МВФ, який зазначає, що фінансова система вважається стабільною, якщо виконується ряд критеріїв. Серед цих критеріїв особливе значення має ефективний розподіл фінансових ресурсів, здатність оцінювати та управляти ризиками, а також можливість виконувати основні функції навіть у кризових умовах. Деякі дослідники також вважають, що саме цей останній фактор є достатньою ознакою фінансової стабільності [21].

Згідно з визначенням С. А. Святка і Р. І. Міллера, фінансова стійкість є складовою фінансової стабільності, характеризуючи її надійність через показники капітальної стійкості, ліквідності, прибутковості та ризику банку [31].

На сьогоднішній день не існує загальновизнаного визначення фінансової стабільності, хоча це поняття досліджується протягом значного часу. У сучасній науковій літературі виділяється кілька теоретичних підходів до вивчення фінансової стабільності. Зокрема, Ж. М. Довгань зазначає, що в економічній літературі сформувалися два основні напрямки в контексті визначення фінансової стабільності: перший – націлений на вивчення фінансової нестабільності, а другий – на визначення самої фінансової стабільності. Я. О. Коріньок вважає, що в науковій практиці існує три підходи до трактування терміна «фінансова стабільність» [8]:

1. Прямий підхід, що базується на розгляді функцій та характеристик, які повинна мати фінансова система в стабільному стані.
2. Зворотний підхід, який визначає фінансову стабільність як відсутність нестабільності.
3. Змішаний підхід, що поєднує елементи обох попередніх підходів для формулювання більш точного визначення фінансової стабільності.

М. М. Романяк також виділяє три основні групи підходів до трактування поняття «фінансова стабільність» [19]:

1. Визначення, що надаються центральними банками.
2. Тлумачення терміна через його заперечення.
3. Визначення, що акцентують увагу на процесах перетворення заощаджень на інвестиції.

На наш погляд, найточніше це поняття визначає Національний банк України, який описує фінансову стійкість банку як стан, що характеризується збалансованістю фінансових потоків, достатністю коштів для підтримки платоспроможності та ліквідності, а також рентабельністю діяльності. Це визначення підкреслює постійну здатність банку виконувати свої зобов’язання і

забезпечувати прибутковість, необхідну для нормального функціонування у конкурентному середовищі [11].

Таким чином, лише за умови стійкого фінансового стану банківської установи, яка здатна виконувати всі свої зобов'язання та забезпечувати рентабельність, можливе існування стабільно функціонуючої банківської системи. Визначення фінансової стабільності варіюється і надається кожним центральним банком залежно від поставлених цілей щодо забезпечення цього стану.

Аналіз різних визначень поняття «фінансова стабільність» дозволив виділити два основні підходи:

1. прямий підхід, який акцентується на визначенні самої фінансової стабільності;
2. зворотний підхід, що спрямований на визначення нестабільності фінансової системи.

Голова Банку міжнародних розрахунків Е. Д. Крокетт визначає фінансову стабільність як «безперебійне функціонування інститутів і ринків, що складають фінансову систему». Американський дослідник і радник МВФ Г. Дж. Шиназі зазначає, що фінансова стабільність характеризується здатністю фінансової системи сприяти ефективному розподілу економічних ресурсів і управляти фінансовими ризиками, зберігаючи здатність виконувати свої ключові функції навіть під впливом зовнішніх шоків або дисбалансів завдяки механізмам саморегулювання. Т. Падоа-Скіоппа додає, що фінансова стабільність стосується збереження основних економічних функцій фінансової системи, таких як перетворення заощаджень на інвестиції та забезпечення безперебійних платіжних механізмів, визначаючи стабільність як здатність фінансової системи протистояти потрясінням, не підриваючи економічні процеси [36].

М. Фут вважає, що фінансова стабільність передбачає монетарну стабільність, природний рівень зайнятості, довіру до ключових фінансових установ і ринків, а також відсутність змін у цінах на активи, які могли б негативно вплинути на ці фактори [20].

А. Лардж трактує фінансову стабільність як стан, що забезпечує збереження довіри до фінансової системи [4].

Я. В. Белінська та В. П. Биховченко вважають, що фінансова стабільність полягає в здатності фінансової системи адаптувати основні показники розвитку з мінімальними витратами відповідно до змін в економіці та зовнішніх умовах [7].

Ж. М. Довгань визначає фінансову стабільність як здатність банківської системи підтримувати стійку рівновагу фінансових показників і покривати ризики та витрати в умовах несприятливого зовнішнього середовища [6].

За Н. П. Погореленко та О. М. Сидоренко, фінансова стабільність наявна тоді, коли система здатна ефективно розподіляти ресурси й абсорбувати шоки, запобігаючи їх руйнівному впливу на економіку в умовах нестабільності [16].

Я. О. Коріньок додає, що фінансова стабільність – це динамічний стан, за якого фінансова система продовжує ефективно виконувати свої функції, навіть під впливом внутрішніх і зовнішніх шоків [19].

А. В. Лазня визначає фінансову стабільність як стійкий стан фінансової системи, що забезпечує безперервне проведення розрахунків в економіці, високу довіру до фінансових установ, стабільність фінансових ринків, ефективний розподіл ресурсів і здатність управляти ризиками, а також наявність запасу міцності для протидії майбутнім економічним шокам [26].

П. Шпік вважає, що визначення фінансової стабільності має враховувати точну оцінку ризиків і новаторські підходи до управління ними.

Експерти Європейського центрального банку розглядають фінансову стабільність як здатність фінансової системи або її окремих елементів, таких як банківський сектор, протистояти шокам без порушення перетворення заощаджень в інвестиції та забезпечення проведення платежів.

Закон України «Про Національний банк України» визначає фінансову стабільність як стан, за якого фінансова система здатна ефективно виконувати ключові функції – фінансове посередництво та проведення платежів – і сприяти економічному зростанню, протистоячи кризовим явищам. Аналіз цих визначень

свідчить, що ключовою характеристикою фінансової стабільності є не тільки функціональна складова, але й здатність системи до протидії зовнішнім негативним впливам [25].

Друга група визначень, яка зосереджується на поглядах українських та зарубіжних науковців, розглядає фінансову нестабільність як протилежність фінансової стабільності.

Е. Д. Крокетт стверджує, що фінансова стабільність означає відсутність фінансової нестабільності, визначаючи останню як стан, коли економічні показники можуть погіршуватися через коливання цін на фінансові активи або неспроможність фінансових посередників виконувати свої зобов'язання. Він також зазначає, що фінансова нестабільність може проявлятися в нестабільності фінансових посередників або надмірній волатильності цін на активи [17].

Р. У. Фергюсон підкреслює, що фінансова нестабільність пов'язана з неспроможністю ринку, що може вплинути на реальну економіку. Він визначає три основні критерії нестабільності: різке відхилення цін на активи від фундаментальних показників, порушення ринку та кредитування, що призводить до відхилення витрат від виробничих можливостей економіки [28].

Ф. Мишкін пояснює, що фінансова нестабільність виникає, коли потрясіння в системі ускладнюють потік інформації, перешкоджаючи ефективному розподілу фінансових ресурсів [31].

Дж. Чант зазначає, що нестабільність на фінансових ринках може загрожувати економіці, порушуючи фінансування домогосподарств, бізнесу та урядів. Це також може послабити фінансові установи, зменшуючи їхню здатність фінансувати економіку [35].

Е. Девіс стверджує, що системний ризик та фінансова нестабільність підвищують імовірність фінансової кризи, яка може паралізувати платіжні послуги та кредитування інвестицій, що, у свою чергу, негативно вплине на економіку [4].

Л. Є. Момотюк додає, що фінансова нестабільність відображає стан, за якого фінансова система негативно впливає на економічну активність і саму себе.

Така нестабільність виникає, коли порушується баланс ризиків, що може призвести до неспроможності фінансових посередників виконувати свої зобов'язання та створювати серйозні проблеми для реальної економіки [13].

На нашу думку, фінансова стабільність означає надійний стан фінансової системи країни, що забезпечує безперервність фінансових операцій, високий рівень довіри до фінансових установ, відсутність надмірної нестабільності на ринках, ефективний розподіл ресурсів та управління фінансовими ризиками. Важливим аспектом є наявність достатніх резервів, які дозволяють фінансовій системі протистояти економічним викликам та мінімізувати їхній негативний вплив на економіку.

Ключову роль у фінансовій системі відіграє банківська система. Вона виконує важливі функції, такі як залучення депозитів, надання кредитів, проведення платіжних операцій, управління ризиками та забезпечення фінансової стабільності. Банки підтримують економіку, надаючи фінансові послуги підприємствам, домогосподарствам та державі (Рис.1.1).

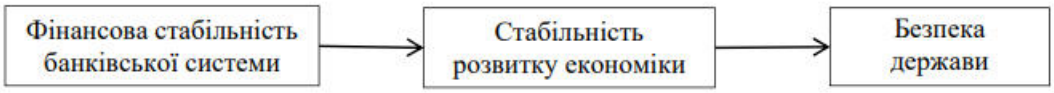


Рис.1.1. Взаємозв'язок фінансової стабільності банківської системи, стабільності розвитку економіки і безпеки держави [11]

Варто підкреслити взаємозв'язок між фінансовою стабільністю банківської системи, економічним розвитком та безпекою держави, що можна розглядати як взаємодію цих елементів.

З огляду на важливу роль банківської системи в механізмі суспільного відтворення, вона повинна відповідати низці вимог, зокрема мати стабільний фінансовий стан.

Цікавою є точка зору Н. П. Погореленко та О. М. Сидоренко, які зазначають, що стабільність банківської системи слід розуміти як її здатність долати перешкоди у функціонуванні, що дозволяє їй ефективно виконувати роль фінансового посередника в економіці. Вони підкреслюють, що саме стабільність

банківської системи є основою для прийняття обґрунтованих інвестиційних рішень і сприяє успішній діяльності господарюючих суб'єктів. Оскільки стабільність банківської системи визначає стабільність економічного середовища, яке її оточує, досягти цієї якості неможливо без стійкості окремих банків [15].

А. В. Фалюта підкреслює, що фінансова стабільність банку полягає в його здатності безперервно надавати послуги, задовольняти вимоги клієнтів, підтримуючи оптимальний рівень ліквідності, прибутковості та платоспроможності при допустимому рівні ризиків, а також успішно протистояти впливу зовнішніх і внутрішніх факторів. Основним елементом фінансової стабільності банку є рівень і якість ризиків, які він приймає [27].

Часто термін «фінансова стабільність» вживається як синонім до «фінансова стійкість» у перекладі англійського терміну «financial stability» українською. Однак, враховуючи часовий фактор у функціонуванні банківської системи, поняття «фінансова стабільність» є ширшим, ніж «фінансова стійкість».

В. Коваленко та Ю. Гаркуша вважають, що фінансова стабільність банківської системи – це міра, яка відображає повноту та якість виконання поставлених перед нею завдань, а також здатність банківської системи досягати позитивних фінансових результатів. Вона характеризує реальний ступінь досягнення цілей, визначених її функціями [5].

Т. Б. Стечишин і М. М. Дідик вважають, що стабільність банківської системи означає її здатність підтримувати рівновагу та швидко адаптуватися до несподіваних змін у фінансовій системі й реальній економіці [18].

Більшість дослідників вказують на необхідність створення ефективного механізму, що забезпечував би фінансову стабільність банківської системи, запобігаючи кризам і сприяючи подальшому економічному розвитку країни.

На нашу думку, фінансова стабільність банківської системи – це її здатність забезпечувати надійність, безпеку, доступність та ефективність фінансових послуг, а також підтримувати стабільний розподіл ресурсів в

економіці. Сьогодні забезпечення стабільності банківської системи є однією з ключових функцій центральних банків.

1.2. Фактори, що впливають на фінансову стабільність банків в умовах кризових ситуацій

Сучасні підходи до визначення економічної кризи характеризують її як фазу економічного циклу; найнижчу точку економічного розвитку, що супроводжується різким падінням ринкової кон'юнктури; а також як період дестабілізації національної економіки та посилення диспропорцій у суспільному відтворенні. Згідно з сучасними теоріями, поняття «економічна криза» тісно пов'язане з поняттям «економічного циклу». Економічний цикл – це циклічні зміни основних макроекономічних показників (наприклад, національного продукту, доходу, зайнятості), які супроводжуються суттєвими коливаннями ділової активності в різних секторах економіки.

Банківські кризи є невід'ємною частиною ринкової економіки та супроводжують її поступовий розвиток. У контексті ринкової економіки, що розвивається, будь-які потрясіння в банківській сфері можуть призводити до порушення платіжної системи, коливань валютного курсу і загострення політичної ситуації.

За останні двадцять років світова економіка відчуває дві чіткі тенденції: глобалізацію та зростання нестабільності. Ці процеси особливо помітні в банківському секторі, який дуже чутливий до зовнішніх змін. З кінця 1970-х років понад 70 країн, включно з розвиненими економіками, країнами, що розвиваються, та перехідними економіками, зазнали системних банківських криз. У розвинених країнах такі кризи спостерігалися в США (1984-1991), Японії (1995), Франції (1991-1994), Іспанії (1977-1985), Австрії (1989-1990), Норвегії (1987-1989), Швеції (1991), Фінляндії (1991-1993), Новій Зеландії (1987-1990) та Південній Кореї (1997) [21].

Руйнівні кризи також охопили більшість країн Латинської Америки, такі як Аргентина, Коста-Ріка, Мексика (три кризи), Бразилія, Венесуела, Чилі, а

також країни Південно-Східної Азії (1980-1990-ті роки) і практично всі африканські країни. Країни з перехідною економікою, такі як Грузія (1998) та Україна (1998 і 2004), також зазнали системних банківських криз.

Фінансова та економічна криза в Україні стала очевидною восени 2008 року, коли низка економічних показників почала різко погіршуватися, а провідні комерційні банки країни зазнавали фінансових труднощів. ЗМІ активно повідомляли про значне зниження попиту на залізо та сталь, що призвело до скорочення обсягів експорту і надходження валюти до економіки. Восени і взимку 2008 року ціни на нерухомість впали на 25%, а понад 80% будівельних проектів були зупинені. За оцінками МВФ, валовий внутрішній продукт (ВВП) України, обчислений у доларах США, у 2009 році зменшився на 35,6% (115,7 млрд дол. у 2009 році проти 179,6 млрд дол. у 2008 році). Станом на жовтень 2008 року валовий зовнішній борг України становив 105,4 млрд доларів США, при цьому зовнішньоторговельне сальдо залишалося від'ємним з 2006 року.

Подальші кризи значно поглибили економічні труднощі країни.

2014 рік (початок російсько-української війни): після анексії Криму Росією та початку військового конфлікту на сході України економіка зазнала серйозного удару. Війна призвела до втрати контролю над ключовими промисловими регіонами, падіння інвестицій та девальвації гривні. Це, своєю чергою, призвело до фінансової нестабільності та значного скорочення ВВП. Банківська система також постраждала від кризи ліквідності, зростання неплатежів і банкрутства низки банків.

2020-2021 роки (пандемія COVID-19): світова пандемія COVID-19 призвела до нової хвилі економічної нестабільності. Україна зіткнулася з різким падінням внутрішнього та зовнішнього попиту, зупинкою багатьох підприємств і скороченням доходів населення. Банківська система зазнала впливу через підвищений рівень неплатоспроможності серед підприємств і домогосподарств. Ситуацію погіршувало зростання державного боргу та обмежені можливості для підтримки економіки через фіскальну і монетарну політику.

2022 рік (повномасштабне російське вторгнення): початок повномасштабної війни в лютому 2022 року призвів до ще більшого удару по економіці. Величезні втрати інфраструктури, масове переміщення населення, блокування основних портів і падіння експорту суттєво погіршили економічну ситуацію. Банківська система знову опинилася під загрозою через масові руйнування, втрату клієнтів і зниження кредитних можливостей. Фінансові резерви країни виснажувалися через потребу фінансувати військові дії та гуманітарні заходи. Однак завдяки підтримці міжнародних партнерів та впровадженню кризових заходів вдалося уникнути повного колапсу банківської системи.

Дослідження макроекономічного середовища є надзвичайно важливим для аналізу факторів, що впливають на фінансову стабільність банків в умовах кризових ситуацій. Макроекономічні показники, такі як рівень інфляції, динаміка валового внутрішнього продукту, державний борг та валютні курси, безпосередньо впливають на функціонування банківської системи, оскільки вони визначають загальний стан економіки та можливості бізнесів і домогосподарств щодо погашення кредитів та інвестицій. У кризових умовах, коли економіка стикається з шоками, такими як фінансові або політичні потрясіння, важливість макроекономічної стабільності стає ще більш актуальною. Різкі коливання в макроекономічних показниках можуть спричинити проблеми з ліквідністю, підвищення рівня неплатоспроможності клієнтів банків, зниження рівня довіри до фінансових установ та збільшення ризику банкрутств у банківському секторі. Тому розуміння макроекономічного середовища дозволяє прогнозувати можливі сценарії розвитку кризових ситуацій та впливу на банківську систему, що є ключовим для розробки стратегії збереження фінансової стабільності. Відтак, дослідження макроекономічних чинників є необхідною умовою для забезпечення ефективної політики регулювання банківської діяльності, мінімізації ризиків та підтримки стабільності банків в умовах кризи.

Чинники макроекономічного середовища, які формують основні напрямки діяльності банків і впливають на їхню фінансову стабільність, наведені в таблиці 1.1 та описані з урахуванням відповідних сфер їхнього впливу [33].

Таблиця 1.1

Макроекономічні чинники впливу на фінансову стабільність банків

Група чиннику впливу	**Характеристика**
Соціальна	У соціальній сфері формуються вподобання та потреби споживачів на ринку банківських послуг, що залежать від рівня доходів, моделей споживання, освіти, а також фінансової та цифрової грамотності фізичних осіб.
Демографічна	Демографічні процеси визначають обсяги, вікову структуру та сімейний статус потенційної клієнтської бази банків, а також її географічне розташування і національний склад. Ці фактори впливають на кон'юнктуру фінансового ринку та результати діяльності банків, формуючи потреби різних груп населення
Юридична	Це закладає основу для дотримання банками стандартів захисту прав споживачів та норм соціальної відповідальності.
Політична	Політико-правова сфера створює базу для організації діяльності банків, формуючи сукупність нормативних обмежень і визначаючи стандарти, яких банки повинні дотримуватись у своїй діяльності.
Економічна	Стан економічної сфери залежить від рівня розвитку економіки та суттєво впливає на діяльність банків через реалізацію різних видів державної політики, яка коригує кон'юнктуру ринку, обсяги та вартість грошових потоків, встановлює економічні вектори розвитку та обмеження, а також визначає рівень стабільності детермінант економічної політики.
Культурна	Еволюція культурного середовища відображає зростання освітнього та загальнокультурного рівня працівників банку, що впливає на формування корпоративної культури та її елементів, таких як інноваційна культура і культура ризику. Це також вимагає врахування культурних цінностей споживачів, їх національної ментальності, ставлення до банківництва та рівня довіри до банків

Технологічна	Динамічні зміни в технологічній сфері стали передумовою впровадження інноваційних технічних рішень у всіх бізнес-процесах банків, що впливають на зміну технологічного формату їх діяльності та сприяють підвищенню ефективності, а також розробці інноваційної маркетингової політики, орієнтованої на створення сприятливих умов для функціонування банків.

Очевидно, що в умовах розвитку кризових явищ основні макроекономічні показники в різних країнах демонструють схожі тенденції. Наприклад, зі зменшенням ділової активності спостерігається зниження темпів зростання ВВП, а в разі глибокої кризи можливе навіть скорочення номінального ВВП. Зменшення рівня ділової активності також призводить до уповільнення грошового обороту. Щоб уникнути інфляційних явищ, центральний банк змушений знижувати грошову масу. Варто зазначити, що значна різноманітність і нестабільність макроекономічних чинників, які впливають на фінансову стабільність комерційних банків, вимагає адекватності та гнучкості у прийнятті політико-правових рішень, які регулюють їхню діяльність. Державна політика істотно впливає на банки через розробку та реалізацію політико-правових основ, що коригують їхні можливості та загрози для забезпечення безперервної діяльності в умовах розвитку. До основних політико-правових чинників належать стабільність законодавства у фінансовій, податковій та зовнішньоекономічній сферах, вимоги державного регулювання банківської діяльності, захищеність прав кредиторів і позичальників, антимонопольне законодавство, розподіл політичних сил і характер взаємин між банківськими колами та урядом. Важливо зазначити, що рішення центрального банку щодо надання державної підтримки конкретним банкам є політичними і відображають інтереси різних фінансових груп. Нестабільність та недосконалість вітчизняного банківського законодавства також є частиною правових ризиків для банків. Ця нестабільність знижує інвестиційну привабливість країни, оскільки ускладнює розробку та реалізацію довгострокових планів для обережних потенційних інвесторів. Отже, політичні та правові норми, що існують у країні, а також рівень

їх стабільності суттєво впливають на ризики функціонування банків у рамках стабільного розвитку.

На нашу думку, основними чинниками виникнення банківських криз є наступні:

Першим чинником є фінансова глобалізація, яка тісно пов'язана з процесами перерегулювання та лібералізації міжнародного руху капіталу, а також розвитком новітніх технологій, що дозволяють здійснювати одночасні операції на різних фінансових ринках. Фінансова глобалізація проявляється не лише у зростанні транскордонної мобільності капіталів, але й у зникненні меж між різними фінансовими функціями. Наприклад, банки, окрім своїх основних функцій фінансових посередників, почали виконувати роль операторів на фондових та валютних ринках, як у власних інтересах, так і за дорученням клієнтів. Це призводить до того, що основна функція банків – фінансування інвестицій – змінюється фінансовими операціями спекулятивного характеру. Зміна поведінки банків відбувається на тлі розмивання меж між різними сегментами фінансового ринку, зокрема між ринками короткострокових цінних паперів і ринками строкових позикових капіталів.

У глобалізаційних умовах нафта стає звичайним товаром, з яким торгують на біржі, як з картоплею чи молоком. Однак насправді вона завжди була й залишиться стратегічним ресурсом, від якого залежить життєдіяльність світового співтовариства. Як зазначає Н. Сімонія, «сьогодні в рамках біржових механізмів ще не добута нафта віртуально переходить з рук у руки часом десятки разів». Вихід нафти на біржу призводить до появи спекулятивного елемента в її ціні, що стає серйозним чинником виникнення світової фінансово-банківської кризи. Наприклад, кількість укладених місячних ф'ючерсних контрактів на нафту зросла з 70-100 тисяч у 2003-2006 роках до 260-340 тисяч у першій половині 2008 року, при цьому спекуляції з нафтовими контрактами активно здійснювали інвестиційні банки.

Другим чинником є погіршення платоспроможності позичальників. Ступінь впливу економічної кризи на банківську систему залежить від багатьох

факторів, зокрема від стану банківської системи до початку кризи, ліквідності банків, якості кредитного портфеля та достатності капіталу.

Третім чинником є надмірна кредитна експансія під час тривалого економічного підйому. У результаті цього погіршується якість кредитного портфеля, завищується оцінка забезпечення позик і зростає кредитний ризик.

Четвертим чинником є зростання рівня інфляції, що впливає на виникнення системних банківських криз через зміну процентних ставок, зменшення депозитної бази та послаблення стимулів для заощаджень. За високої інфляції активи та прибуток можуть швидко зростати, але тільки в номінальному вираженні. Банки, які мають активи з тривалішим строком розміщення, ніж строк відтворення пасивів, опиняються в складному фінансовому становищі.

П’ятим чинником є різкі коливання товарних цін, цін на фінансові активи та процентних ставок. Ці чинники підвищують загальну невизначеність в економіці та ризики у відносинах банків з вкладниками, позичальниками та регуляторами. Ірраціональна поведінка інвесторів та кредиторів також відіграє важливу роль у виникненні банківської кризи, оскільки під час економічного підйому вони вкладають гроші в переоцінені активи, сподіваючись на спекулятивне зростання цін. Ця модель поведінки відома як «фінансовий міхур». Якщо зростання цін не відбувається, це може призвести до паніки на ринку, і спекулянти намагатимуться швидко позбутися раніше придбаних активів.

Шостим чинником є зовнішньоекономічні фактори. У початку 1980-х років банківські кризи у багатьох країнах, що розвиваються, були спричинені падінням цін на нафту та інші основні експортні товари. Велике значення мав і зріст вартості обслуговування зовнішнього боргу через різке підвищення процентних ставок у західних країнах. Це призвело до девальвації національних валют та неплатоспроможності банків, що стало частиною криз зовнішньої заборгованості. Вже в 90-ті роки банківські кризи знову повторилися в цих же країнах, але в значно більших масштабах, незважаючи на прийняті заходи щодо зміцнення банківського нагляду та покращення макроекономічної ситуації.

Погіршення умов зовнішньої торгівлі відзначалося у більшості країн із банківськими кризами.

Сьомим чинником є недосконаліть регулювання банківської системи. Непродумана політика ліцензування банків за недостатнього державного контролю та низької кваліфікації управлінського персоналу може призвести до банкрутства банків. Аналіз показує, що недоліки в банківському регулюванні є однією з причин розвитку криз у багатьох країнах. При слабкості національної банківської системи населення може панічно вилучати свої вклади і переводити їх у валютні фінансові інструменти через недовіру до національної валюти. Однак, якщо контроль за рухом капіталу діє, національна банківська криза не завжди призводить до валютної. Це підтверджує досвід КНР, де під час азійської валютної кризи 1997-1998 років 40-50% активів банківської системи виявилися проблемними, проте валютні резерви КНР і курс юаню залишилися стабільними завдяки жорсткому контролю за рухом капіталів.

Причинами збиткової діяльності банків також стали продаж проблемних кредитів за ціною, нижчою за балансову, а також зниження доходів від основної діяльності на фоні високих витрат на залучені ресурси.

Напередодні останньої світової фінансової кризи спостерігалися помітні коливання в цінах на певні активи, що є ключовими каналами впливу грошово-кредитної політики на реальну економіку. Це було зумовлено історичними змінами на фінансових ринках, які перебували в стані постійної еволюції. Глобалізація та відмова від посередництва створили нові канали, через які виникають складні ризики, за якими важко стежити. У цій ситуації важливо ідентифікувати виклики, з якими стикається світова, зокрема європейська, фінансова система. Однак це завдання є складним, оскільки немає єдиного показника фінансової стабільності, такого як інфляція чи індекс цін, що ускладнює оцінку фінансової стабільності. Фінансова стабільність за своєю сутністю є нелінійною, і її моделювання становить значні труднощі.

Аналіз фінансової стабільності на основі моделей все ще знаходиться на початковому етапі, оскільки важко змоделювати періоди стресу, а також існують

численні взаємозв'язки між фінансовою системою та реальною економікою, які роблять систему вразливою до поширення кризових явищ. Окрім того, фінансова стабільність є складним станом у часовому континуумі, і не існує чіткої межі, яка б дозволяла розрізняти стабільність і нестабільність.

1.3. Основні механізми забезпечення фінансової стабільності банківської системи

Будь-яка побудова механізму неможлива без розгляду відповідних складових, які включають регламентацію, забезпечення, а також суб'єктів і об'єктів. Зупинимося на цих елементах детальніше.

По-перше, регламентація являє собою сукупність правил, які реалізуються через чинні нормативно-правові акти.

По-друге, складова «забезпечення» в запропонованому механізмі містить кілька блоків, зокрема методологічний, організаційно-інструментальний, інформаційно-аналітичний та методичний.

Методологічною основою механізму забезпечення фінансової стабільності є системний і процесно-потоковий підходи, які вже були розглянуті в попередніх дослідженнях, а також принципи, на яких ці підходи ґрунтуються. Вважаємо за доцільне поряд із загальними принципами системного підходу включити до методологічної складової специфічні принципи забезпечення фінансової стабільності банківської системи, пов'язані з банківським регулюванням. До них належать цілеспрямованість, що передбачає апріорне врахування в усіх складових макропруденційної політики цільової мети – забезпечення фінансової стабільності банківської системи; відкритість, яка вимагає, щоб коригувальні дії ключових органів, що забезпечують досягнення фінансової стабільності, були максимально прозорими і зрозумілими для інших учасників ринку, аби досягти суспільного консенсусу щодо узгодження цілей розвитку банківської системи та відповідних регуляцій; ієрархічна узгодженість, що передбачає взаємодію регуляторних складових, орієнтованих на узгодження макроекономічних впливів та інтересів розвитку банківської системи; цілісність регулювання, що

означає, що всі регуляції, спрямовані на забезпечення фінансової стабільності, мають бути орієнтовані на досягнення цілісності всіх структурних складових банківської системи; стимулювання, яке вимагає, щоб усі запроваджені управлінські впливи та регуляції спонукали учасників до активної участі в досягненні бажаних результатів; збалансованість інтересів, що передбачає врахування інтересів не лише ключових ринкових суб'єктів, але й суспільства та власників банків, які відповідають за ризик-менеджмент; відповідальність, що полягає в необхідності дотримання усіма учасниками банківської діяльності законності, а також в регулюванні відносин у правовій площині, де будь-які порушення можуть призвести до відповідальності; і законність, що вимагає від суб'єктів і об'єктів регулювання реалізувати свою діяльність виключно в межах чинної нормативно-правової бази [12].

Щодо організаційно-інструментального блоку, то він включає інструменти забезпечення фінансової стабільності банківської системи, які функціонують на рівні регуляторів та банків другого рівня. На рівні регуляторів до цих інструментів належать механізми монетарної, макро- та мікропруденційної політики, тоді як на рівні банків – інструменти управління капіталом, ліквідністю, прибутковістю, якістю активів та фінансовими ризиками.

Ключовими «стовпами» організаційно-інструментальної складової, що базується на ризик-орієнтованому підході до банківського нагляду, є наступні елементи.

Макропруденційне регулювання, яке включає макропруденційний аналіз, макропруденційний нагляд (зокрема SREP – процес оцінки та огляду нагляду) та макропруденційну політику. Основою макропруденційного регулювання є макропруденційний аналіз, який, за визначенням Національного банку України з посиланням на МВФ, є методом постійного моніторингу та комплексного аналізу стану фінансової системи, її внутрішніх зв'язків, взаємодії з реальним сектором і бюджетною сферою, а також тенденцій розвитку світових фінансових і товарних ринків, з метою забезпечення стабільного функціонування. Що стосується змісту макропруденційної політики, то НБУ визначає її як політику,

спрямовану на виявлення та оцінку системних ризиків для фінансової стабільності, а також на вжиття заходів щодо їх мінімізації.

Наступним елементом є система ризик-менеджменту в банках, яка включає систему аналізу та оцінки ризиків, дотримання економічних нормативів діяльності банків, а також рейтингову систему CAMELS. Ризики сьогодні становлять «ядро», навколо якого формується вся система. Це підтверджується тим, що останнім часом банки змінили підхід до аналізу своїх операцій, від формального до орієнтованого на ризик. Оцінка ризиків обрана НБУ як внутрішній процес для забезпечення більшої послідовності та ефективності інспектувань банківських установ [30].

Крім того, важливими складовими є Базельські угоди щодо капіталу, які мають значення для вдосконалення системи управління ризиками та зміцнення фінансової стабільності. Основні новації нових капітальних стандартів полягають у підвищенні якості структури власного капіталу, істотній зміні (в бік підвищення) необхідних квот капіталу, зменшенні системного ризику та достатній кількості часу для переходу на нові нормативи регулювання. Хоча банківські фахівці висловлюють занепокоєння щодо розвитку економіки та падіння світового ВВП унаслідок виконання нових стандартів (що може призвести до зниження прибутковості та підвищення вартості запозичень), у Базельському комітеті наполягають на посиленні ринкової дисципліни банківських установ і вдосконаленні капітальної частини їх балансів.

До інших складових належать система раннього реагування (Early Warning System), щорічна оцінка фінансової стійкості банків і банківської системи України, кредитний реєстр Національного банку України, стандартизація та деталізація методологічних процедур, підвищення якості аудиторських послуг, реформа корпоративного управління в банках (особливо державних), спрощення процедур реорганізації та капіталізації банків, погодження керівників банків, нагляд за банківськими групами, контроль за прозорістю структури власності банків та діагностика пов’язаних з банками осіб.

До складу організаційно-інструментального забезпечення також входять механізми фондування та кредитування (рефінансування), які забезпечують рух основних фінансових потоків у банківській системі. Ці механізми реалізуються через взаємовідносини між банками, їх клієнтами та Національним банком України, а також через співпрацю з іншими регуляторами фінансового ринку. Основне призначення цього «блоку» полягає в створенні підґрунтя для оптимального перерозподілу грошових потоків, що задовольняє інтереси всіх учасників [24].

Інформаційно-аналітичне забезпечення механізму включає відповідну інформацію, яка є основою для аналізу та оцінки результатів діяльності банківських установ. Це також охоплює макроекономічні та пруденційні дані, що безпосередньо впливають на показники розвитку банківського сектору. Постійний аналіз цих даних дозволяє своєчасно реагувати на потенційні дестабілізуючі чинники та впроваджувати відповідні запобіжні регуляторні заходи. В НБУ ці завдання покладені на відповідні департаменти.

РОЗДІЛ 2: АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Оцінка поточного стану банківської системи в умовах воєнного конфлікту

Серед основних тенденцій розвитку банківського ринку України в умовах війни можна виділити такі: зростання стійкості до зовнішніх шоків, кероване скорочення кількості банків, зменшення мережі відділень, зростання активів, скорочення обсягів чистих кредитів, розбалансоване збільшення депозитного портфеля, утримання достатнього рівня рентабельності та активну діджиталізацію послуг.

Варто зазначити, що кількість банків продовжує скорочуватися навіть під час війни. Незважаючи на певну лояльність НБУ щодо виконання нормативів під час воєнного стану, ринок залишили банки з російським капіталом, такі як Промінвестбанк, МР Банк (Сбербанк) і Банк Форвард, а також українські банки, серед яких Мегабанк, Ibox Bank і Банк Січ. Станом на сьогодні в Україні функціонує 66 банків, з яких 30 мають іноземний капітал.

Також спостерігається скорочення мережі відділень банків. Лише за 2022 рік їх кількість зменшилась на 20%, що частково зумовлено окупацією південно-східних регіонів.

Емісія гривні з боку НБУ на початку війни для фінансування соціальних і військових витрат призвела до зростання активів банків. Однак надлишкові кошти залишилися в банківській системі, що запобігло гіперінфляції. Кошти населення у банках збільшилися на 31,2%, однак це зростання здебільшого було викликане осіданням невикористаних коштів переселенців, бюджетників і військовослужбовців на рахунках держбанків.

Чисті активи банків за перші три квартали 2023 року перевищили довоєнні показники, завдяки підвищенню обсягів депозитних сертифікатів НБУ. Незважаючи на війну, банки зберігають високий рівень ліквідності. Збільшення

депозитів відбулося за рахунок коштів населення та вкладень бізнесу в іноземній валюті.

Найбільшими банками за розміром активів залишаються АТ КБ «ПриватБанк», «Ощадбанк», «Укрексімбанк», «Укргазбанк» і «Райффайзен Банк Аваль» (Рис. 2.1).



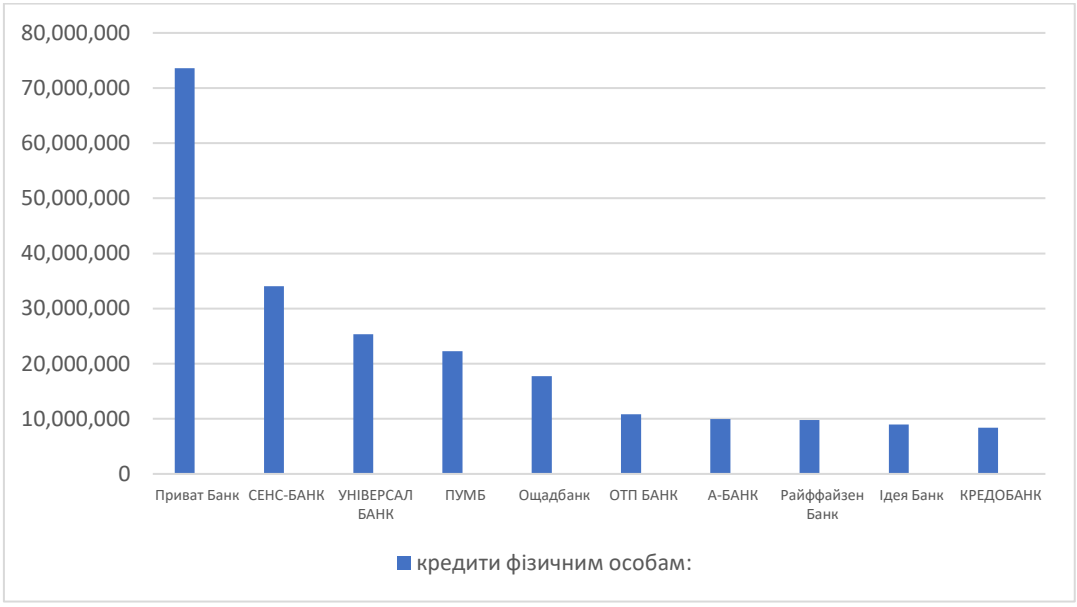
Рис.2.1 Рейтинг найбільших банків України у 2023 р. за величиною активів [11]

Варто зазначити, що останнім часом спостерігається зменшення чистого кредитного портфеля. Однак, у державних установах відбулося зростання корпоративних кредитів завдяки державним програмам підтримки. Основними причинами скорочення кредитування є низька платоспроможність позичальників та зниження попиту населення під час війни.

Рівень проблемних кредитів у банківській системі перевищив 50%. Банки стикаються з валютними труднощами, оскільки повинні повертати термінові валютні депозити, тоді як платоспроможність клієнтів за валютними кредитами стрімко погіршується. Це змушує банки підвищувати ставки за валютними кредитами, виходити на міжбанківський ринок або залучати кошти у материнських структур.

Національний банк України закликає банки своєчасно оцінювати кредитні збитки, повно відображати негативні події, що впливають на якість активів, а також за можливості здійснювати виважені реструктуризації, які допоможуть знизити боргове навантаження позичальників і підвищити стійкість банківського сектору.

Також спостерігається невелике відновлення валютних вкладів завдяки пропозиції «конвертаційних депозитів», що дозволяють проводити безготівкові операції за пільговим курсом.



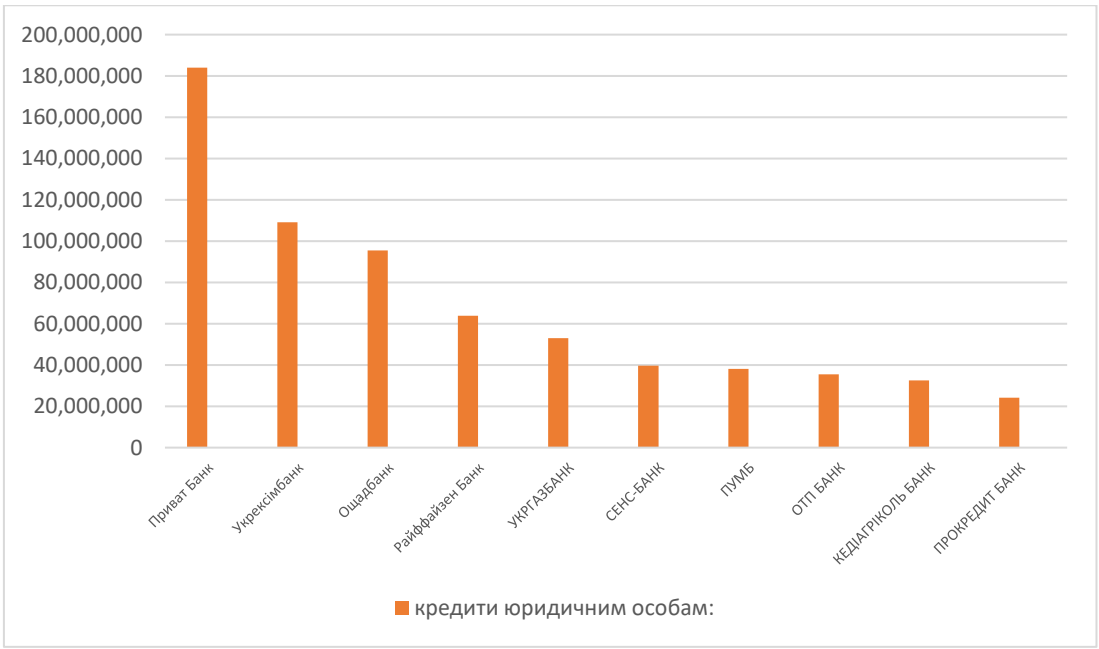


Рис.2.2. ТОП-10 рейтинг найбільших банків України у 2023 р. за обсягом кредитів [17]

Збереження рентабельності банківських установ на прийнятному рівні є суперечливим, але позитивним фактором. Загальна рентабельність капіталу (ROE) на рівні 10,9% виглядає обнадійливо, але детальніший аналіз показує, що основним джерелом прибутків були процентні доходи від облігацій внутрішніх державних позик та депозитних сертифікатів НБУ, зокрема у великих державних банках. Якби резерви за кредитними ризиками були збільшені відповідно до викликів воєнного часу, фінансові результати могли б виглядати менш оптимістично.

Для успішного функціонування банківської системи необхідне вдосконалення мобільного досвіду через загальну діджиталізацію економічних процесів, яка ще більше прискорюється в умовах війни. Банки мають залишатися конкурентоспроможними, зосереджуючи зусилля на поліпшенні мобільних рішень, які можуть бути розроблені як власними силами, так і через співпрацю з програмними компаніями. Більшість великих банків уже мають мобільні додатки, проте для ефективності функціонування в умовах війни необхідна повна діджиталізація послуг.

Згідно з даними за три квартали поточного року, рейтинг надійності банків в Україні було складено Форіншурером, де враховувалися такі фактори, як здатність банку повертати депозити, підтримка держави і акціонерів, а також здатність протистояти негативним фінансовим умовам. Важливу роль відіграють власники банків, особливо під час кризи. Варто зазначити, що під час війни жоден банк з державною чи міжнародною власністю не був визнаний неплатоспроможним.

Надійність банку визначається як суб’єктивними, так і об’єктивними факторами. Суб’єктивні фактори включають відгуки клієнтів, рекламний вплив, які формують довіру до банку без перевірки реальних показників. Об’єктивні параметри базуються на конкретних фінансових показниках, таких як частка ринку, власний капітал, а також на рейтингах, складених професіоналами.

Форіншурер виділив ТОП-10 надійних банків України, які рекомендовані як для фізичних, так і для юридичних осіб (Таблиця 2.1)[14].

Таблиця 2.1

ТОП-10 надійних банків України для фізичних і юридичних осіб у 2023 р.

№	10 надійних банків для фізичних осіб	№	10 надійних банків для юридичних осіб
1	ПриватБанк (державний)	1	Укргазбанк (державний)
2	Ощадбанк (державний, гарантується 100% вкладів)	2	Укрексімбанк (державний)
3	Укрексімбанк (державний, гарантується 100% вкладів)	3	Ощадбанк (державний)
4	Укргазбанк (державний)	4	ПриватБанк (державний)
5	Ukrsibbank (BNP Paribas Group, Франція)	5	Креді Агріколь Банк (Credit Agricole, Франція)
6	Кредобанк (PKO Bank Polska, Польща)	6	Ukrsibbank (BNP Paribas Group, Франція)
7	ПроКредит Банк (ProCredit Bank, Німеччина)	7	СІТІбанк Україна (Citigroup, США)
8	ОТП Банк (OTP Bank, Угорщина)	8	Кредобанк (PKO Bank Polska, Польща)
9	Правекс-банк (Intesa Sanpaolo, Італія)	9	ПроКредит Банк (ProCredit Bank, Німеччина)
10	Універсал Банк (Bailican, Кіпр / Сергій Тігіпко, Україна)	10	ІНГ Банк Україна (ING Group, Нідерланди)

У 2023 році банківська система України змогла адаптуватися до важких кризових умов. Це підтверджується відкриттям нових відділень банків на звільнених територіях. Відбулося збільшення притоку коштів від клієнтів, що сприяло зростанню ліквідності банків. У третьому кварталі, згідно з банківською статистикою, почали зростати строкові депозити в гривні, а також відновилися валютні вклади. Незважаючи на складнощі, вдалося зберегти контрольованість платежів і стабільність операційних процесів. Були впроваджені заходи для підтримки роботи банків під час блекаутів, спричинених воєнними діями. Операційна ефективність банків дозволила досягти прибутковості, навіть після збиткових періодів.

Серед найбільш прибуткових банків у період воєнного стану виділяється ПриватБанк, який у жовтні 2023 року очолив рейтинг із чистим прибутком у

розмірі 3,934 млрд грн. Це забезпечило позитивний результат для всієї банківської системи в цей період. Також серед лідерів прибутковості були банки з іноземним капіталом: Укрсиббанк (518,1 млн грн) та Сітібанк (398,1 млн грн). Універсал Банк (monobank) та ОТП Банк замкнули п'ятірку лідерів. Загалом, за 10 місяців 2023 року, 46 банків показали чистий прибуток, тоді як 21 банк зазнали збитків.

Таблиця 2.2

Рейтинг ТОП-10 банків України фінансової надійності за 2023 р. (Скоригований індекс фінансової надійності банку, розрахований аналітичним відділом YouControl) [19]

Банк	FinScore А/	Чисті активи, млн грн		Прибуток, млн грн.	Депозити, млн грн		Кредити, млн грн	
		Факт	У % до попереднього періоду		Факт	У % до попереднього періоду	Факт	У % до попереднього періоду
АТ«СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК»	3,48	6626	+23,03	155	5559	+26,21	10	-2299,76
АТ «Дойче Банк ДБУ»	3,33	5112	-10,86	136	4408	-14,12	200	-396,38
АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	3,29	573033	+2,4	29749	481702	+3,58	79859	+10,68
АТ «УКРСИББАНК»	3,28	133592	+14,06	3565	114305	+14,84	12157	-24,61
АТ «ОТП БАНК»	3,19	92972	-1,6	2854	75547	_-4,44	23910	-12,36
АТ «ІНГ Банк Україна»	3,18	22422	+11.57	774	17099	+12,54	7143	-1,49
АТ «СІТІБАНК»	3,16	60256	+1,68	2757	51297	+0,02	4379	+5,1
АТ «Райффайзен Банк»	2,98	173790	+0,87	3118	146291	+1,03	50354	-15,53
АТ «ПРОКРЕДИТ БАНК»	2,95	35323	+3,47	491	27251	+5,69	18524	-0,88
АТ «ОЩАДБАНК»	2,87	299353	+6,5	6838	257097	+6,7	80552	-0,19

Згідно з фінансовим скорингом від YouControl, у 2023 році визначено ТОП-10 найнадійніших банків України з найвищим індексом FinScore «А», що

свідчить про мінімальну ймовірність фінансових труднощів. Система FinScore включає також інші категорії (B, C, D) для класифікації банків з нижчим рівнем надійності. На практиці, банки з індексом «А» ніколи не виходили з ринку, хоча повністю передбачити банкрутство неможливо. Така оцінка є цінною для власників, керівників і клієнтів, проте для повної картини варто враховувати всі ринкові фактори, особливо в умовах війни.

Національний банк України, згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність» [5], активно забезпечує стабільність банківської системи через впровадження низки нормативно-правових актів. Зокрема, це постанови НБУ: «Про особливості підтримання ліквідності банків в умовах воєнного стану» та «Про банківську систему в умовах воєнного стану». Також були вжиті відповідні заходи для підтримки фінансової стабільності та регулювання фінансового сектору національної економіки. Проблеми функціонування банківської системи України під час війни відображені в таблиці 2.3 [18].

Таблиця 2.3

Проблеми функціонування банківської системи України в умовах війни

Проблема	**Опис**
Нестача трудових ресурсів	Через військові дії в багатьох регіонах України та загрозу ракетних обстрілів, в банківських установах відбулося багато звільнень. Співробітники покидали роботу через закриття відділень або за власним бажанням, що призвело до втрати кадрів і нанесло шкоду банківській системі.
Завислі платежі	Проблеми із завислими платежами виникли на початку війни, коли підприємства намагалися швидко виплачувати зарплати чи іншу допомогу. На сьогоднішній день затримки виникають через неукомплектованість відділень, що знаходяться на окупованих або деокупованих територіях.
Втрати за виданими кредитами	Кредитування в Україні фактично зупинилося після початку війни, а раніше надані кредити стали неповерненими. Торгово-промислова палата України оголосила форс-мажор, підтвердивши неможливість виконання зобов'язань в умовах воєнного стану.
Арешт банківських рахунків	У процесі виконавчого провадження відбувається арешт рахунків боржників, що блокує їх банківські картки. Це особливо складно для внутрішньо переміщених осіб, які не можуть використовувати кошти. Частково проблему вирішено для боржників із заборгованістю до 100 тис. грн.

Загроза кібератак	З січня 2022 року по вересень 2023 року в Україні було зафіксовано майже 4000 кібератак з боку Росії. Об'єкти торгівлі змушені продавати товари за готівку через загрозу кіберінцидентів. Хоча частота атак знизилася, вони все ще тривають.
Перевищення лімітів залишків коштів у касах	Магазини, АЗС та інші заклади на окупованих або деокупованих територіях стикаються з проблемою перевищення лімітів готівки через призупинення інкасації, що підвищує ризики пограбувань. Деякі підприємства працюють виключно з готівкою, інші – з картками.

Особливістю функціонування банківської системи в умовах війни є необхідність підтримання довіри клієнтів до банківського сектору, що, в свою чергу, забезпечує стабільність його роботи. Протягом цього періоду Національний банк України ухвалив кілька важливих рішень, зокрема обмежив діяльність банків на валютному ринку, призупинив відтік іноземної валюти та встановив ліміти на готівкові операції. Антикризові заходи НБУ базуються на трьох основних принципах:

- Захист інтересів клієнтів банку (особливо вкладників). Банки повинні забезпечити доступ до коштів та можливість здійснювати платежі й перекази.
- Підтримка діяльності банків і їх ліквідності. Негативний вплив військових дій не повинен призводити до визнання банків неплатоспроможними. Проблемні банки матимуть можливість відновити фінансову стабільність після завершення воєнного стану.
- Прозорість звітності, яка відображає реальний фінансовий стан банків. Відсутність достовірної та прозорої звітності ускладнить реалізацію ефективних заходів для покращення банківської системи після війни.

Виходячи з цих принципів, НБУ визначає перелік і зміст заходів, спрямованих на підтримку банківської системи. Проте доцільність застосування тих чи інших заходів залежить від сценаріїв розвитку подій. Важливими є дослідження функціонування банківської системи в умовах воєнного стану за такими напрямками [20]:

1. Структура банківського сектора та основні зміни;

2. Банківська інфраструктура і тенденції на банківському ринку;

3. Особливості цифровізації банків.

Станом на 2023 рік структура банківського сектора України суттєво не змінилася: в країні працює 67 банків, зокрема 4 державних, 16 з іноземним капіталом та 47 приватних (рис. 2.3).

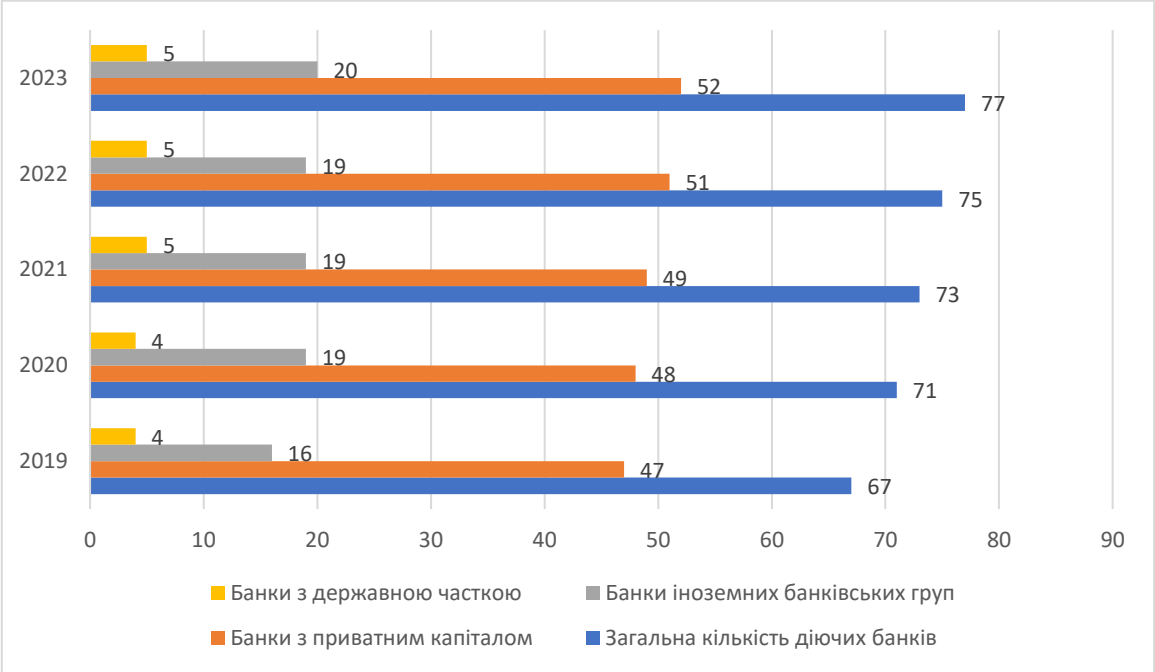


Рис.2.3 Динаміка кількості банків України за 2018-2022 рр. [13]

Усього 14 банків в Україні вважаються системно важливими. У відповідь на агресію Росії в лютому 2022 року були ліквідовані російські банки – АТ «Міжнародний резервний банк» і ПАТ «Промінвестбанк», які на початок 2022 року становили 2% чистих активів вітчизняного банківського сектора. Протягом 2022 року кількість банківських установ продовжувала скорочуватися. В умовах воєнного стану виникла неможливість роботи відділень банків на окупованих територіях та у зонах бойових дій. Крім того, багато банків були змушені перенести свої головні офіси. Найбільше відділень підлягало закриттю серед державних банків і банків з іноземним капіталом, особливо в м. Київ та Донецькій області.

Станом на 03 березня 2022 року частка діючих відділень системно важливих банків у регіонах становила 55% (2761 відділення). Наприкінці квітня

2022 року банки почали відновлювати роботу своїх відділень; системно важливі банки в м. Київ, Сумській, Чернігівській та Київській областях активно розпочали відновлення мереж. Станом на 1 січня 2023 року в Україні налічувалося 5336 активних структурних підрозділів банків, але протягом року ця кількість зменшилася на 1349 відділень, що становить 20,2% від загальної кількості. Лідером за кількістю відділень став державний АТ КБ «ПриватБанк», який має 1210 філій, незважаючи на скорочення на 287 відділень. Друге місце зайняв державний АТ «Ощадбанк» з 1182 відділеннями (зменшення на 420). Банки з іноземним капіталом також займають значні позиції: АТ «Райффайзен Банк» (350), АТ «Укрсиббанк» (233) та АТ «ПУМБ» (226) [11].

Система електронних платежів (СЕП) НБУ працює безперервно 24 години на добу, 7 днів на тиждень, що дозволяє здійснювати платежі в звичному режимі, враховуючи всі потреби клієнтів. Незважаючи на значну кількість закритих банківських відділень, банки продовжують забезпечувати безперебійність безготівкових розрахунків для юридичних і фізичних осіб, а також функціонування платіжної інфраструктури, включаючи термінали та банкомати. Крім того, стабільна робота банків гарантує клієнтам цілодобове проведення платіжних карткових операцій, включаючи зняття готівки з карток і безготівкові операції за картковими рахунками. Основні тенденції в діяльності банків в умовах воєнного стану відображаються в таких показниках, як рівень ліквідності, обсяг і структура активів, а також сума зобов’язань.

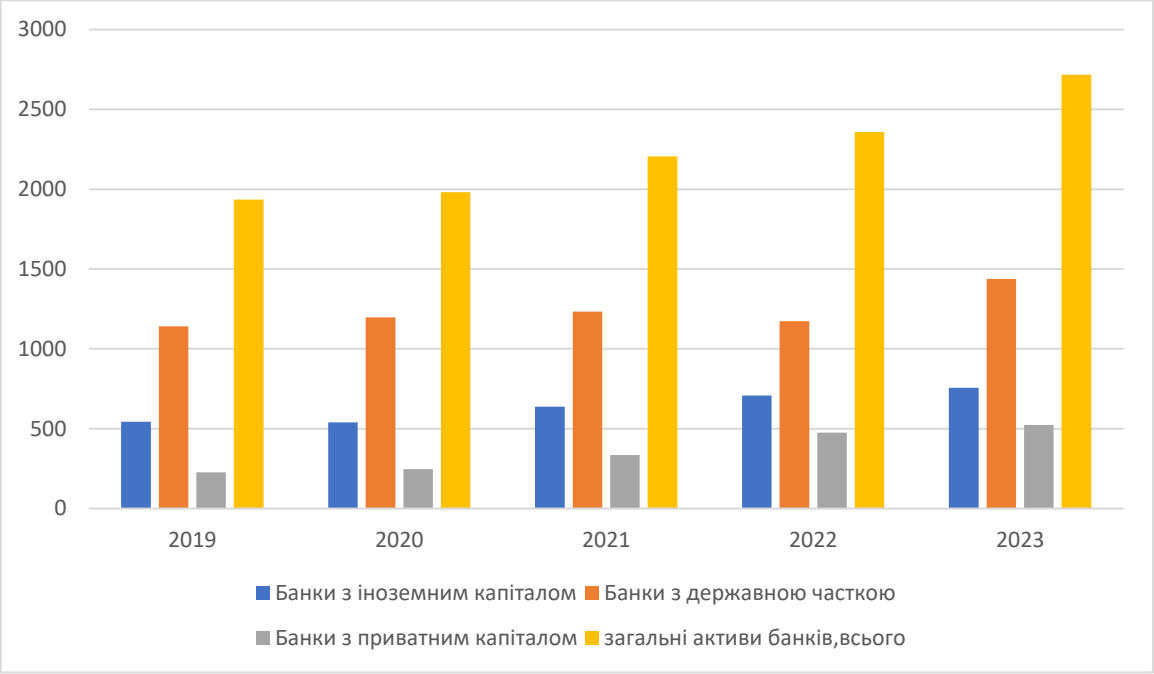


Рис.2.4 Динаміка загальних активів банків у розрізі груп за 2018-2022 роки, тис. грн [14]

Банки мають достатній запас високоліквідних активів, що дозволяє їм виконувати всі платежі та розрахунки за своїми зобов'язаннями навіть у нинішніх складних умовах. Заходи Національного банку України щодо підтримки ліквідності банківської системи призвели до зростання частки коштів НБУ в пасивах банків: у лютому 2022 року їх частка збільшилася на 2,4%, а в I кварталі – на 1,8%, досягнувши 7,1%. Основну частину рефінансування отримали приватні та державні банки, що є додатковим заходом безпеки. НБУ також запровадив бланковий інструмент рефінансування на термін до одного року. З початку війни банки отримали близько 82 млрд грн кредитів рефінансування, з яких вже повернули 45 млрд грн. Загальна сума боргу банків за рефінансуванням становить 20,2 млрд грн, що менше 3 % депозитів населення. Банки можуть отримувати рефінансування на суму, що не перевищує 30% від залишків фізичних осіб станом на 23 лютого 2022 року. Також НБУ за потреби забезпечує банки готівкою без обмежень. На кінець 2022 року чисті активи платоспроможних банків зменшилися на 2,2%. Найбільше скорочення спостерігалося у депозитних сертифікатах, а динаміка кредитних портфелів виявилася незбалансованою [15].

Чисті кредити підприємствам у гривні зросли на 4,8% у II кварталі 2022 року, а кредити в іноземній валюті збільшилися на 2,2% в доларовому еквіваленті. Державні банки демонстрували найвищі темпи зростання кредитів, перевищуючи 10% у гривні. У порівнянні з аналогічним періодом минулого року, чистий кредитний портфель зріс на 39,7% у гривні та на 18,4% в іноземній валюті (в доларах США). Динаміка кредитного портфеля банків України за період 2019-2023 років представлена на рис. 2.5

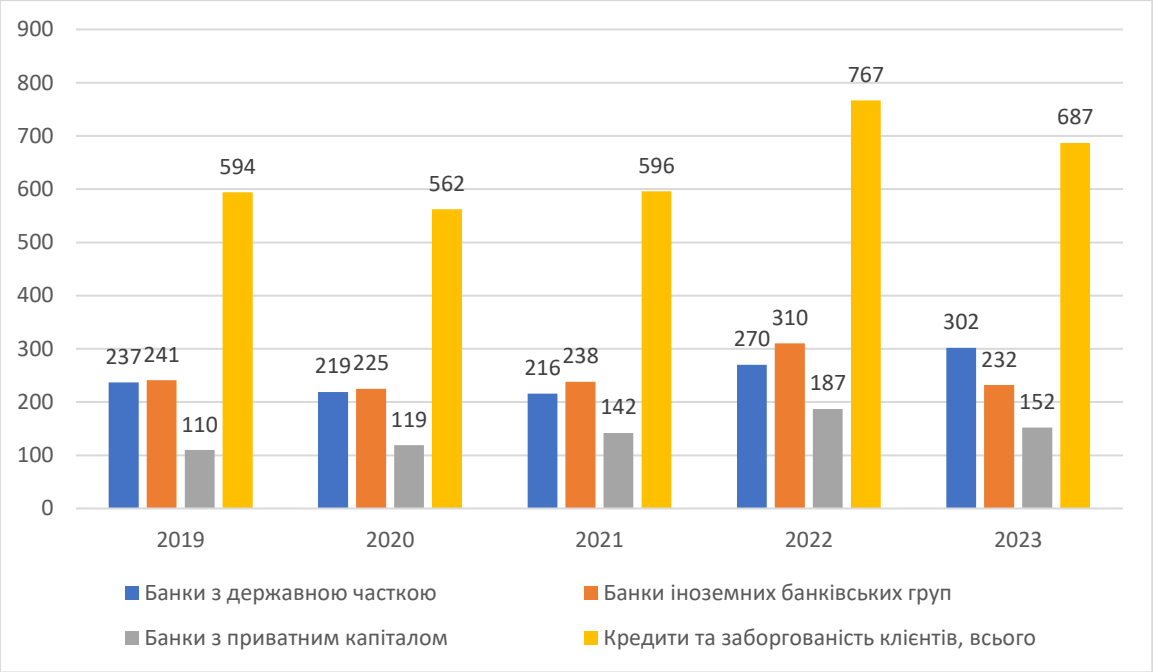


Рис.2.5 Динаміка кредитного портфеля банків України в розрізі груп за 2019-2023 рр., млрд грн [15]

Найактивніше кредити залучали державні підприємства. Чисте роздрібне кредитування зросло на 5,8% протягом перших двох місяців 2022 року, а у II кварталі 2023 року – на 4,5% з початку повномасштабного вторгнення, переважно завдяки картковому кредитуванню. Водночас депозити клієнтів залишаються основним джерелом фінансування банків, складаючи 84% їхніх зобов'язань. Спостерігається тенденція до зростання обсягів коштів клієнтів, що забезпечує високий рівень ліквідності попри військові ризики. Стабільність на депозитному ринку пояснюється прийняттям Закону України № 2180-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб», який передбачає 100% гарантію

банківських вкладів фізичних та приватних осіб. Після закінчення тримісячного терміну з моменту скасування або припинення воєнного стану максимальний розмір гарантованого відшкодування вкладникам українських банків становитиме 600 тис. грн, а в умовах воєнного стану та протягом трьох місяців буде забезпечено 100% гарантію за вкладами фізичних осіб, включаючи відсотки. Це означає, що Фонд гарантування вкладів фізичних осіб поверне кошти депозиторам у повному обсязі, якщо під час дії цієї норми буде розпочато процедуру виведення банку з ринку. Найшвидший відтік коштів юридичних осіб спостерігався в перші два тижні воєнного стану, але згодом ця тенденція змінилася, і вклади почали повільно зростати. Показники рентабельності активів (ROA) та капіталу (ROE) за 2018-2022 роки наведені на рис. 2.6 та 2.7. Станом на 01 січня 2022 року спостерігалося найвищий рівень рентабельності капіталу (ROE) – 38%.

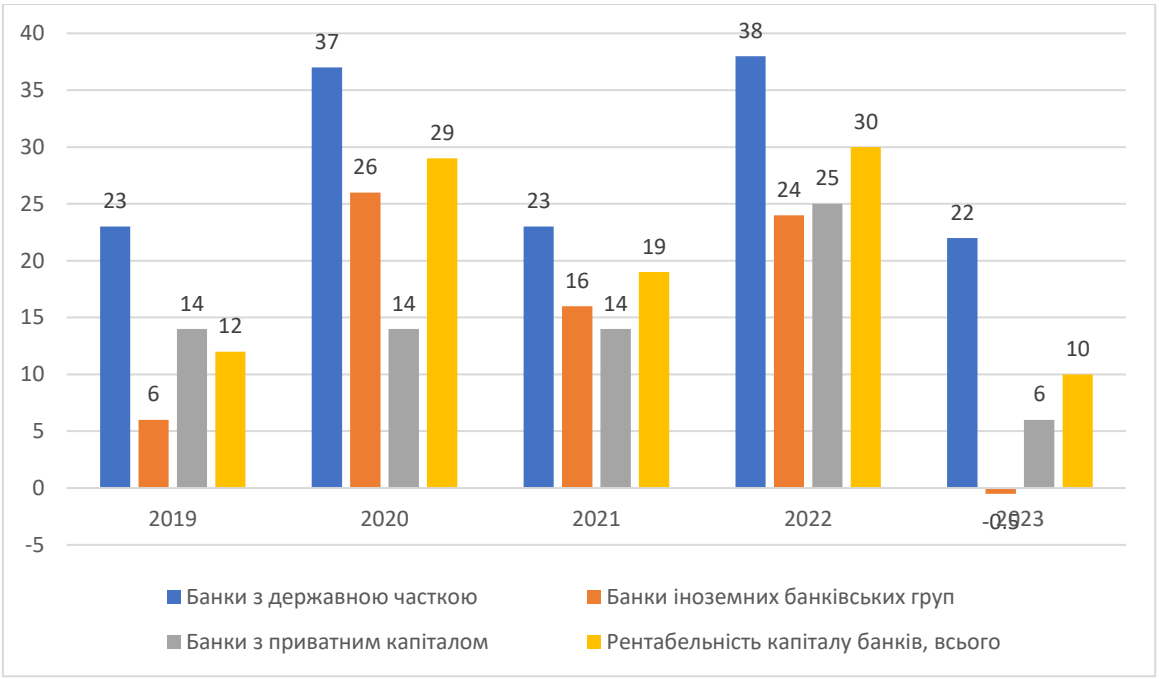


Рис.2.6 Рентабельність капіталу банків України в розрізі груп за 2019-2023 р.р. [17]

Рентабельність капіталу банків України на початок 2019 року становила 12%, а на початок 2023 року – 10%. Зокрема, на початку 2022 року, перед початком війни, цей показник складав 30%. Рентабельність активів банків

України зростала протягом 2018-2021 років і на початок 2022 року становила 3%, проте за 2022 рік знизилася до рівня початку 2019 року – 1%. Динаміка цього показника за групами банків представлена на рис. 2.7.



Рис.2.7 Рентабельність активів банків України в розрізі груп за 2019-2023 рр. [19]

У нинішніх умовах воєнного часу банківська система України зазнала системного шоку та нових викликів. Попит на кредити та банківські послуги зменшився. Скорочення торгівлі товарами та послугами в країні призвело до зниження обсягів платежів, що є ключовою базою комісійних доходів банків. Це негативно відобразилося на основних складових операційного доходу. Відсоткові та комісійні доходи банківських установ знизилися з початку повномасштабної війни, оскільки багато банків запровадили кредитні канікули для своїх клієнтів та знизили плати за користування своїми послугами. У таких складних умовах важливо зберегти фінансову стабільність у країні та забезпечити фінансування потреб економіки. У відповідь на наявну ситуацію 02 червня 2022 року НБУ ухвалив рішення про підвищення облікової ставки в 2,5 рази – з 9% до 25%, що викликало неоднозначні реакції та стало ще одним шоком для економіки.

Починаючи з липня 2023 року, облікова ставка почала знижуватися, і на 15 грудня 2023 року вона становила 15%. Цей крок НБУ став різкою зміною монетарної політики в бік рестрикції, спрямованою на запобігання розвитку інфляції, знецінення заощаджень, виведенню їх з банків, нівелювання знецінення національної валюти, підвищення привабливості інвестицій у державні облігації, зменшення тиску на валютні резерви та нормалізацію курсоутворення.

Основним фактором негативного впливу на фінансовий стан банків залишиться кредитний ризик, який може суттєво знизити рівень банківського капіталу через втрати в частині кредитного портфеля. Окрім того, НБУ не застосовуватиме санкції до банків за недотримання вимог щодо капіталу, ліквідності та кредитного ризику під час воєнного стану, а після його закінчення надасть банкам достатньо часу для відновлення фінансової стабільності. Для підвищення стабільності банки повинні поступово нарощувати капітал і зменшувати проблемні кредити. Основні ризики можуть вплинути на діяльність більшої кількості банків, тому важливо підтримувати достатність капіталів банків вище мінімальних вимог НБУ.

2.2. Вплив воєнного стану на фінансові показники банків

Для забезпечення стабільності вітчизняної банківської системи Національний банк України розробив ряд нормативів, недотримання яких сигналізує про потенційну втрату ліквідності та платоспроможності банків. Серед цих нормативів [20]:

- Норматив Н1, який вимагає, щоб розмір регулятивного капіталу не був менше 200 млн грн;

- Норматив Н2, що регулює частку регулятивного капіталу на рівні не менше 10%;

- Норматив Н3, який встановлює частку основного капіталу не нижче 7%;

- Норматив Н6, що визначає рівень короткострокової ліквідності на рівні не менше 60%;

- Норматив Н7, який вказує, що максимальний розмір кредитного ризику на одного контрагента не може перевищувати 25%;

- Норматив Н8, який встановлює розмір великих кредитних ризиків не більше 8-кратної величини регулятивного капіталу;

- Норматив Н9, що визначає максимальний розмір кредитного ризику за операціями з пов'язаними особами на рівні не більше 25%;

- Норматив Н11, який встановлює обсяг інвестицій у цінні папери на рівні не більше 15%;

- Норматив Н12, що вказує на загальний обсяг інвестицій не більше 60%.

Міжнародна практика оцінки стійкості банківської системи спирається на методику, розроблену Міжнародним валютним фондом. Ця методика передбачає використання системи уніфікованих показників, які дозволяють оцінити рівень стійкості банківської системи.

Таблиця 2.4

Рівень основних індикаторів фінансової стійкості України за даними Міжнародного валютного фонду протягом IV кварталу 2021 – II кварталу 2023 року [21]

Індикатор фінансової стійкості	**IV кв. 2021**	**I кв. 2022**	**II кв. 2022**	**III кв. 2022**	**IV кв. 2022**	**I кв. 2023**	**II кв. 2023**
Співвідношення регулятивного капіталу до зважених ризикових активів (ІФС 1)	18,0	18,0	17,2	18,9	19,7	20,8	23,8
Співвідношення регулятивного капіталу 1-го рівня до зважених ризикових активів (ІФС 2)	12,0	11,7	11,4	12,8	13,1	13,4	14,5
Співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу (ІФС 3)	13,8	11,8	18,9	24,5	34,4	32,0	27,4
Співвідношення капіталу 1-го рівня до активів (ІФС 4)	6,9	7,0	6,4	6,3	5,8	5,7	5,7
Співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів (ІФС 5)	31,7	27,1	29,7	33,6	38,1	38,8	38,9
Концентрація кредитів за видами економічної діяльності (ІФС 6)	69,4	66,2	68,2	67,7	66,8	65,9	65,4
Резерви під недіючі кредити (ІФС 7)	91,6	91,6	88,7	87,2	83,2	83,8	84,2
Норма прибутку на активи (ІФС 8)	4,5	0,0	-0,4	0,7	1,5	6,7	6,4
Норма прибутку на капітал (ІФС 9)	35,0	-0,3	-4,8	4,1	11,0	58,4	55,9
Співвідношення процентної маржі до валового доходу (ІФС 10)	53,1	57,0	55,3	50,7	52,1	56,4	57,9
Співвідношення непроцентних витрат до валових доходів (ІФС 11)	61,2	63,0	55,1	47,6	48,5	45,6	48,2
Частка ліквідних активів у загальній вартості активів (ІФС 12)	69,2	68,5	68,0	71,1	-	-	-
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань (ІФС 13)	89,1	88,2	85,9	88,8	-	-	-

Співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу (ІФС 14)	30,7	34,2	34,4	43,7	45,6	49,8	42,2
Коефіцієнт покриття ліквідності (ІФС 15)	-	-	-	-	298,8	332,2	311,2
Коефіцієнт чистого стабільного фінансування (ІФС 16)	-	-	-	-	164,6	175,1	192,9

Дані, представлені в таблиці, свідчать про те, що банківська система України успішно витримала кризові явища, пов'язані з військовими діями. Починаючи з третього кварталу 2022 року, система змогла поліпшити ряд показників фінансової стійкості. Однак проблема зростання частки бездійних кредитів залишається актуальною, і одним із важливих завдань Національного банку є її зменшення.

Індикатори фінансової стійкості банківської системи в Україні залишаються на рівні, що не нижче аналогічних показників інших європейських країн, про що свідчать дані в таблиці 2.5. Проте, як вже зазначалося, частка бездійних кредитів в Україні залишається занадто високою і потребує зменшення. Водночас коефіцієнти покриття ліквідності та чистого стабільного фінансування є найвищими серед порівнюваних країн. Дані Міжнародного валютного фонду про частку ліквідних активів у загальній вартості активів та співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань в Україні відсутні починаючи з четвертого кварталу 2022 року. Однак, якщо проаналізувати інформацію за три квартали з початку війни, можна констатувати, що ці індикатори в нашій країні також є найвищими.

Таблиця 2.5

Рівень основних індикаторів фінансової стійкості окремих країн Європи за даними Міжнародного валютного фонду за II квартал 2023 року [16]

Індикатор фінансової стійкості	**Україна**	**Бельгія**	**Болгарія**	**Кіпр**	**Чехія**	**Данія**	**Естонія**	**Франція**	**Німеччина**	**Польща**
ІФС 1	23,8	19,9	21,3	21,7	20,2	22,7	22,4	20,0	19,3	18,6
ІФС 2	14,5	18,1	20,3	19,3	19,5	20,2	21,6	17,4	17,2	16,5
ІФС 3	27,4	10,8	12,5	21,5	8,5	4,0	0,3	10,7	17,5	5,2
ІФС 4	5,7	3,9	9,8	6,7	6,1	5,1	9,5	5,3	6,8	6,2
ІФС 5	38,9	1,8	4,1	7,2	1,4	1,0	0,8	2,0	1,3	2,4
ІФС 6	65,4	-	-	-	63,2	75,7	108,3	-	51,6	0,0
ІФС 7	84,2	43,9	50,2	45,4	52,0	71,7	93,7	46,5	-78,7	75,0
ІФС 8	6,4	0,8	2,1	2,1	1,3	0,9	2,6	0,5	-	0,8
ІФС 9	55,9	8,7	17,7	25,6	13,9	12,2	20,0	6,7	-	6,1

ІФС 10	57,9	48,3	60,5	62,1	65,8	55,4	75,2	29,6	48,7	73,5
ІФС 11	48,2	74,4	48,8	76,9	53,4	52,5	41,8	69,4	66,1	65,0
ІФС 12	-	13,7	30,6	43,9	28,5	14,8	24,0	17,1	17,9	20,7
ІФС 13	-	23,3	40,0	47,5	37,8	52,8	27,1	23,0	33,9	45,2
ІФС 15	311,2	158,4	238,1	317,6	191,6	200,0	166,4	155,7	156,4	179,9
ІФС 16	192,9	130,8	159,1	-	168,0	137,3	139,5	116,2	80,6	145,8

На показники фінансової стійкості в банківському секторі впливають різні фактори, які можуть бути як ендогенними, так і екзогенними. Хоча врахувати всі чинники складно, загальну тенденцію напруги можна визначити за допомогою індексу фінансового стресу. Значення цього індексу коливається від 0 (повна відсутність напруги) до 1 (найвищий рівень напруги), що вказує на рівень труднощів у цій сфері. Хоча цей показник має свої недоліки – зокрема, він відображає лише поточну ситуацію і не дозволяє прогнозувати майбутні ризики – він також має ряд переваг. Зокрема, індекс дає змогу оцінити глибину та тривалість коливань, провести ретроспективний аналіз динаміки, визначити масштаб кризових явищ у фінансовій системі та оцінити ефективність застосованих антикризових заходів.

Якщо проаналізувати рівень індексу фінансового стресу з 2010 року (рис. 2.8), видно, що навіть повномасштабне вторгнення росії не призвело до максимального значення цього індексу.

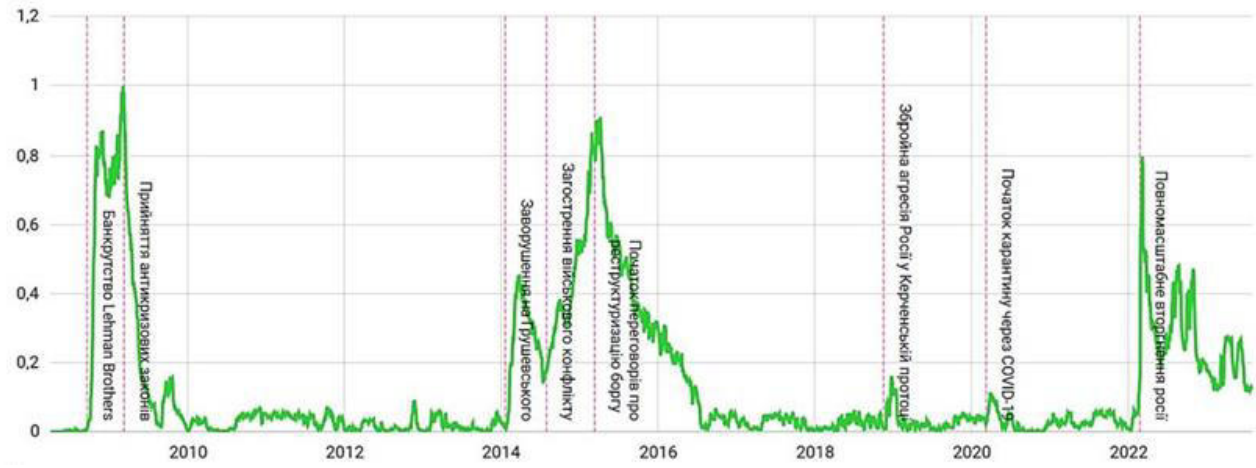


Рис.2.8 Рівень індексу фінансового стресу в Україні за період 2010 – 31.07.2023 [23]

Станом на 25 лютого 2022 року значення індексу склало 0,58, 04 березня 2022 року – 0,8, проте на 31 липня 2023 року його рівень знизився до 0,13. Це

свідчить про ефективність заходів, які здійснювали Національний банк України та Кабінет Міністрів України для стабілізації банківської системи з початку воєнних дій. Національний інститут стратегічних досліджень регулярно публікує огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні.

Попри поступове відновлення попиту на банківські продукти в порівнянні з початком військової агресії, цей попит значно скоротився, що, в свою чергу, обмежило комісійні доходи банків. Позитивним аспектом у фінансових результатах діяльності банків стало істотне зростання операційних показників: чистий операційний прибуток збільшився на 78% у ІІІ кварталі 2023 року порівняно з аналогічним кварталом 2022 року. У підсумку банківський сектор у 2022 році отримав чистий прибуток у розмірі 24,716 млн грн, причому з 67 платоспроможних банків 46 були прибутковими. Загальне скорочення чистого прибутку в банківському секторі склало 52,660 млн грн або 68,05%. Цей позитивний фінансовий результат став можливим завдяки високій операційній ефективності. У структурі доходів банків спостерігалося зростання процентних доходів на 28,59% та значне збільшення результатів від переоцінки та операцій купівлі-продажу (більше ніж у 5 разів). Серед витрат найбільший темп зростання мали відрахування в резерви, які в 2022 році в порівнянні з 2021 роком зросли на 3345,73% або в 34,46 рази.

На дохідність портфеля банківських активів негативно вплинуло скорочення обсягів кредитування (за винятком державних банків під окремі проєкти), але це частково компенсувалося результатами торгівлі іноземною валютою та переоцінкою цінних паперів, зокрема позитивною переоцінкою індексованих на курс долара ОВДП внаслідок коригування курсу гривні. В результаті рентабельність активів банківського сектору в 2022 році склала 10,91%, що на 68,89% менше рівня попереднього року. Незважаючи на різке падіння рівня рентабельності, вітчизняна банківська система виявила стійкість до викликів, пережила загрозливий період з мінімальними втратами та адаптувалася до нових умов роботи.

Затягування війни загострює більшість банківських ризиків, зокрема процентні, ринкові, кредитні та операційні ризики. Багато банківських установ були змушені переорієнтувати свої бізнес-моделі під час війни, акцентуючи увагу на отриманні доходів з урахуванням обережного підходу до управління ризиками. Найзначнішим залишається кредитний ризик, а процес регулярного аудиту якості кредитного портфеля триває, зокрема, враховуючи нові кредитні ризики. За даними НБУ, проблеми з постачанням електроенергії впливають на втрати кредитів внаслідок поточної кризи на 30%. Це негативно позначається на економічній активності клієнтів банків, впливаючи на операційні грошові потоки бізнесу та доходи населення. Загальне зниження ділової активності та обмежений попит на банківські послуги, зокрема кредитування, продовжать негативно впливати на прибутковість банків. Поступовий вплив економічної кризи на країну, а також на діяльність клієнтів банків зрештою відобразиться на обсязі банківських послуг, що може призвести до скорочення кількості учасників у банківському секторі.

2.3. Аналіз заходів, вжитих для підтримки стабільності банківської системи під час війни

Національний інститут стратегічних досліджень регулярно публікує огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні. Серед найважливіших механізмів:

- скасування обмеження на встановлення валютного курсу;

- тимчасове зменшення ліміту на зняття готівки за кордоном з гривневих рахунків у банках-резидентах;

- скасування широких митних пільг, які діяли на початку воєнних дій;

- використання коштів від військових облігацій і ресурсів Національного банку України, з додатковим залученням кредитів від міжнародних фінансових організацій, а також двосторонніх кредитів і грантів;

- вдосконалення механізму обов’язкового резервування коштів, залучених банками;

- пом’якшення ряду валютних обмежень з одночасним лімітуванням непродуктивного відпливу капіталу;

- затвердження Концепції відкритого банкінгу.

Також регулятори здійснили зміну облікової ставки з 25% до 22% станом на кінець серпня 2023 року. Політика поступового, хоча й незначного, зниження облікової ставки спрямована на активізацію кредитної діяльності банків шляхом зменшення вартості позикових коштів і дохідності державних цінних паперів. Впровадження відкритого банкінгу також має позитивний вплив, оскільки його основною метою є наближення вітчизняного ринку платіжних послуг до міжнародних стандартів.

Своєчасне та всебічне антикризове управління НБУ стало вирішальним фактором для стабільності фінансового сектору. Вжиті заходи мали критичне значення на початку повномасштабної війни, адже рівень фінансового стресу в цей період перевищував показники, зафіксовані під час першого воєнного шоку в 2014 році або під час пандемії COVID-19. Політику НБУ можна умовно поділити на три етапи.

На першому етапі, під час надзвичайної ситуації, НБУ вживав різні заходи для забезпечення доступу до ліквідності, зокрема незабезпечене рефінансування банків, відтермінував зміни в регулюванні та AQR. Було введено строгий контроль за рухом капіталу, закріплено обмінний курс і призупинено ухвалення рішень щодо облікової ставки. Крім того, НБУ безпосередньо профінансував держбюджет (сеньйораж) на суму 400 млрд гривень (приблизно 12 млрд доларів США), що призвело до зростання інфляції.

На другому етапі, через кілька місяців після початку повномасштабної війни, НБУ відкоригував обмінний курс з приблизно 29 гривень за долар до 36,57 гривень за долар у відповідь на торговельний дисбаланс, а також підвищив облікову ставку з 10% до 25% річних. У другій половині 2022 року було вжито заходів для забезпечення доступу до готівкових коштів у зв’язку з відключеннями електроенергії через російські атаки.

На третьому етапі, починаючи з 2023 року, НБУ припинив фінансування бюджету, заохочуючи банки більше залучатися до купівлі ОВДП. Водночас НБУ поступово лібералізував контроль за рухом капіталу та розпочав цикл зниження облікової ставки у зв'язку зі зменшенням інфляції. Вимоги до резервів було посилено, а також розпочато оцінку стійкості відповідно до графіка. Завдяки макрофінансовій стабільності НБУ з 3 жовтня повернувся до режиму керованої гнучкості обмінного курсу, що є важливим кроком на шляху до ринкових механізмів. Цей крок свідчить про зростання довіри домогосподарств і підприємств до економіки в цілому.

Аналіз заходів, вжитих для підтримки стабільності банківської системи під час війни, свідчить про те, що зважена і професійна політика регулятора стала важливим чинником, який сприяв збереженню фінансової стабільності в 2023 році. Національний банк України демонстрував зрозумілість і передбачуваність у своїх рішеннях, що допомогло уникнути панічних настроїв, які могли б виникнути на тлі психоемоційних коливань, характерних для воєнного часу. Регулятор вів постійний діалог із банківським сектором, бізнесом і громадянами, що дозволило подолати численні перешкоди, здатні похитнути стабільність фінансової ситуації в країні.

Уряд також зробив значний внесок у підтримку фінансової системи. Реалізація державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» стала важливим фактором у бізнес-кредитуванні, поряд із грантовою програмою «єРобота» та кредитуванням під державні портфельні гарантії. Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями, такими як ЄІФ, ЄІБ і ЄБРР, а також участь в грантових програмах (Sparkasse та GIZ), надала банківському сектору додаткові можливості для стабільності.

Ключовим досягненням банківського сектора стало забезпечення стабільної роботи, прибутковості та продовження кредитування громадян і бізнесу в умовах війни. Важливу роль у цих позитивних результатах відіграли співробітники банків, такі як оператори контакт-центру, інкасатори та

працівники відділень, які забезпечували безперебійність надання банківських послуг.

Спеціальна мережа POWER BANKING, створена за ініціативи НБУ, стала важливим інструментом для забезпечення офлайн-послуг навіть під час блекаутів. Банк прагнув оперативно відновити роботу відділень на прифронтових територіях, продовжуючи цю практику в майбутньому. НБУ вважає, що хороші фінансові результати банківської системи зумовлені високою операційною ефективністю фінансових установ і зменшенням витрат на резервування. Наприклад, Ощадбанк за 11 місяців 2023 року не формував резерви, а, навпаки, розформовував їх на 1,7 млрд гривень.

Висока прибутковість банківської системи дозволила українським банкам успішно пройти стрес-тест НБУ, що є позитивним сигналом як для фінансового сектору, так і для економіки загалом. Поступове відновлення кредитування продемонструвалося на прикладі Ощадбанку, який утримував лідерство за автокредитами та іпотекою в 2023 році, незважаючи на стагнацію ринку.

У напрямку підтримки мікро-, малого та середнього бізнесу (ММСБ) завдяки використанню гарантійних інструментів від міжнародних фінансових організацій та державних програм підтримки, кредитний портфель клієнтів ММСБ Ощадбанку зріс на 4,5 млрд гривень, досягнувши майже 22 млрд гривень. У корпоративному сегменті Ощадбанк відкрив кредитні ліміти представникам великого корпоративного бізнесу критично важливих для країни галузей на суму понад 17,9 млрд гривень, що на 45% перевищує показники 2021 року і на 29% – 2022 року.

Пріоритетом для банківського сектору залишалася інклюзивність. Ощадбанк розробив і впроваджує програму «Моя безбар’єрність», яка передбачає покращення фізичної доступності відділень і збільшення їх кількості на прифронтових територіях, а також на звільнених територіях у майбутньому. Передбачено також розробку окремої сервісної моделі обслуговування людей з інвалідністю і ветеранів, а також покращення ІТ-сфери для розвитку дистанційних послуг.

Згідно з попередніми даними, платоспроможні банки заробили 86,5 млрд гривень чистого прибутку, що майже вчетверо перевищує показники 2022 року та на 12% – результати 2021 року. Лише 7 з 63 платоспроможних банків зафіксували збиток на загальну суму 245 млн гривень. Важливо зазначити, що у грудні 2023 року, відповідно до змін у законодавстві, банки донарахували річну суму податку на прибуток за підвищеною ставкою 50%, що призвело до загальної суми податку на прибуток у розмірі 73,5 млрд гривень.

Зростання прибутковості банків стало можливим завдяки значному скороченню відрахувань у резерви під збитки від активних операцій, які зменшилися на 86% упродовж року. Всього з початку повномасштабного вторгнення банки сформували резерви на суму 133 млрд гривень, з яких у 2023 році – лише 17 млрд гривень. Проте головним чинником прибутковості сектора залишається зростання процентних доходів, особливо від високоліквідних активів. Станом на 01 січня 2024 року кредитний портфель банківської системи, сформований корпоративними та роздрібними позичальниками, становив 972 млрд гривень, тоді як загальні інвестиції банків у державні цінні папери зросли до 1355 млрд гривень, зокрема ОВДП – 733 млрд гривень та депозитні сертифікати НБУ – 622 млрд гривень. Таким чином, значну частку процентних доходів банків складають доходи від держави, що негативно позначається на перспективі відновлення економіки, основним джерелом якого мають бути кредитні ресурси, спрямовані на підтримку поточної та інвестиційної діяльності підприємств-позичальників.

Частка непрацюючих банківських кредитів поступово зменшується. За звітними даними на 01 січня 2024 року частка непрацюючих кредитів (NPL) у банківському секторі становила 37,4%, що на 0,8 в. п. нижче показника на аналогічну дату 2023 року. Обсяг непрацюючих кредитів за рік зменшився майже на 10 млрд гривень, до 422 млрд гривень. Основним чинником скорочення частки NPL стало зростання кредитного портфеля, особливо в роздрібному сегменті ринку. Іншими причинами зниження частки непрацюючих кредитів стали реструктуризація та відновлення обслуговування проблемної

заборгованості корпоративними клієнтами, що відбулося переважно в державних банках, а також списання непрацюючих кредитів фізичним особам.

Попри активні зусилля банків у врегулюванні непрацюючих кредитів, їхня частка залишається високою. Вагомою причиною цього є повномасштабна війна, яка спричинила нову хвилю дефолтів серед клієнтів. Зокрема, дослідження НБУ свідчить, що у жовтні 2023 року «воєнні» непрацюючі кредити бізнесу становили 31% їхнього загального обсягу. У роздрібному портфелі за час війни накопичилася понад половина поточного обсягу непрацюючих кредитів. Більшість «воєнних» NPL не пов’язані безпосередньо з окупацією або руйнуванням, що дає змогу потенційно поновити обслуговування позик з подальшим відновленням економіки. У той же час банки активно працюють із проблемними активами, зокрема проводять реструктуризацію. За даними опитування, банки реструктуризували 73 млрд гривень, або понад 89% «воєнних» непрацюючих кредитів. Кредити боржників, які втратили основні активи або знаходяться на окупованих територіях, зарезервовані більш ніж на 77%.

Пропонуються зміни до законодавства про бюро кредитних історій, оскільки регулятор визнає ключове значення таких установ для ринку споживчого кредитування. Запропоновані зміни включають обов’язок кредитний реєстр своєчасно виправляти помилкові дані, забезпечувати надійний захист даних, а також зберігати кредитну історію протягом 10 років. Також встановлюються правила для кредиторів, що зобов’язують їх отримувати згоду позичальника перед передаванням даних до БКІ, інформуючи про мету збирання даних. Передбачено повноваження НБУ щодо прийняття нормативно-правових актів та реагування на виявлені порушення у процесі розгляду звернень позичальників. Важливими аспектами змін є також удосконалення регулювання БКІ, зокрема вимоги до їхньої структури власності та системи внутрішнього контролю, що забезпечить належний рівень інституційної здатності надавати сучасні та якісні сервіси.

Система електронних платежів НБУ функціонує у штатному режимі та продовжує трансформацію. Упродовж 2023 року, незважаючи на війну, система електронних платежів НБУ надійно та безперебійно задовольняла потреби банківської системи та її клієнтів у розрахунках у національній валюті. У минулому році через систему було здійснено на 17% більше платежів за кількістю та на 58% більше за сумою порівняно з попереднім роком. Запуск нового покоління системи СЕП-4.0 забезпечив швидші, зручніші та безпечніші електронні платежі на основі міжнародного стандарту ISO 20022 в режимі 24/7/365. Після впровадження цілодобового режиму спостерігається зростання попиту на використання СЕП у вихідні дні. Наразі НБУ продовжує працювати над подальшим розвитком системи, плануючи впровадження функціоналу миттєвих платежів до 2025 року, а також можливості реалізації мультивалютності і сервісів оцінки ризику платіжних операцій. З початку повномасштабної війни з спецрахунку НБУ на потреби оборони було перераховано понад 33 млрд гривень.

РОЗДІЛ 3: РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Пропозиції щодо вдосконалення регуляторної політики в умовах воєнного стану

Для зміцнення стабільності банківські установи повинні поступово нарощувати капітал і скорочувати обсяг проблемних кредитів. Основні ризики можуть негативно вплинути на діяльність багатьох банків, тому важливо підтримувати рівень капіталізації вище мінімальних вимог НБУ. Для цього банкам необхідно:

- збільшувати інвестиції в безризикові або низькоризикові активи, замість інвестиційних кредитів;

- оптимізувати витрати шляхом зменшення резервів і скорочення кількості підрозділів та співробітників.

Це не означає повне обмеження кредитування, але вимагає його перегляду:

- посилення умов надання кредитів;

- збільшення фінансування оборотних коштів для постійних клієнтів;

- спрямування банків на споживче кредитування;

- зосередження на короткострокових кредитах із вищими процентними ставками.

Отже, головним завданням банків є зниження витрат, зокрема на резерви під неякісні активи, та збільшення доходів від діяльності з низьким рівнем ризику. Основною метою має бути підтримка фінансової стабільності та недопущення відтоку депозитів, що допоможе зберегти ресурсний потенціал для подальшого кредитування та відновлення економіки.

Під час пандемії та карантинних обмежень учасники банківської системи змогли оцінити переваги нових форматів обслуговування клієнтів. Це було зумовлено необхідністю мінімізувати фізичні контакти, що прискорило перетворення банківських відділень і офісів, впровадження віддаленої роботи

для персоналу, а також розвиток мобільних додатків і інших каналів дистанційного обслуговування.

З початком війни банки знову зіткнулися з потребою швидко адаптуватися до нових умов. Через воєнний стан багато банків були змушені закрити свої відділення і перенести головні офіси до безпечніших регіонів України, що ще більше прискорило цифровізацію.

Для подальшого розвитку банківської системи України необхідно здійснити ряд заходів, які представлені на рис.3.1

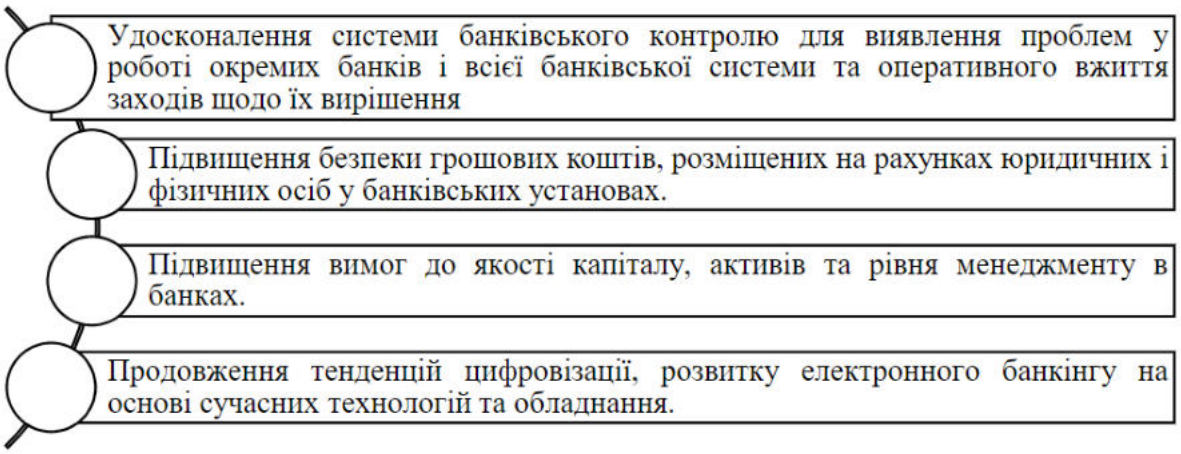


Рис.3.1 Напрями подальшого розвитку банківської системи України [25]

Важливим завданням залишається забезпечення стабільності та ефективної роботи банків в умовах сучасних викликів.

Під час війни та в післявоєнний період регуляторна політика банківської системи України потребує вдосконалення для забезпечення ефективного фінансування національної економіки та підтримки фізичних і юридичних осіб. Основними шляхами вдосконалення регуляторної політики банків можна визначити наступні заходи:

1. Адаптація кредитної політики до умов воєнного часу та післявоєнного відновлення. Для уникнення зростання кількості непрацюючих кредитів, банки мають посилити умови надання кредитів і впроваджувати жорсткі критерії оцінки позичальників. Це передбачає:

- Застосування інструментів для контролю за ризиками при видачі нових кредитів.

- Надання кредитів лише на основі ґрунтовної оцінки фінансового стану позичальника, щоб мінімізувати ризики неплатоспроможності.

- Після війни банки повинні стимулювати розвиток підприємництва, особливо в секторах, що сприятимуть відновленню економіки (будівництво, відновлення інфраструктури, енергетика).

2. Фінансування відновлення національної економіки

Банки мають відігравати ключову роль у механізмі відновлення економіки. Їхнє завдання полягатиме в забезпеченні доступу до фінансування для різних секторів, таких як:

- Відшкодування втрат через війну (наприклад, компенсація за втрачене майно).

- Кредитування для будівництва житла та підтримки релокованих підприємств.

- Фінансування відновлення зруйнованих підприємств та інфраструктури.

- Підтримка новостворених бізнесів і модернізація діючих компаній під нові умови.

3. Забезпечення капіталізації та ліквідності банків

Для виконання ключової ролі у відновленні економіки банки повинні підтримувати стабільний рівень капіталізації та ліквідності. Це можливо за рахунок:

- Розширення капіталу за допомогою внутрішніх та зовнішніх джерел фінансування.

- Використання коштів від міжнародних фінансових організацій, зокрема Світового банку, для фінансування інвестицій у відновлення інфраструктури та ключових галузей.

- Удосконалення механізмів управління ризиками для забезпечення фінансової стійкості.

4. Покращення банківської інфраструктури та розширення доступу до фінансових послуг

В умовах війни важливим завданням є розширення банківської мережі на неокупованих територіях та вдосконалення інфраструктури. Це включає:

- Модернізацію та розвиток цифрових платформ для дистанційного обслуговування клієнтів.

- Розширення доступу до банківських послуг через мобільні додатки та онлайн-канали.

- Впровадження нових технологій для швидкого та безпечного обслуговування клієнтів.

5. Розширення державних програм підтримки кредитування

В умовах війни та після її завершення важливу роль відіграють державні програми кредитування, які допомагають бізнесу отримувати доступ до фінансових ресурсів на вигідних умовах. Зокрема:

- Програма «Доступні кредити 5-7-9%», яка під час війни пропонує кредити під 0%, а після її завершення – під 5%. Це дозволить малим та середнім підприємствам отримувати дешеві кредити для відновлення бізнесу.

- Надання кредитних гарантій державою, що дозволить ММП (мікро- та малі підприємства) залучати кредити навіть при підвищених ризиках.

6. Вдосконалення механізмів рефінансування та резервування

Банки потребують більш гнучких механізмів рефінансування для забезпечення ліквідності в умовах економічної нестабільності. Зокрема:

- Надання банкам доступу до програм рефінансування Національного банку України для розширення кредитних портфелів.

- Удосконалення механізмів резервування для зменшення ризиків у разі неплатоспроможності позичальників.

7. Підтримка енергоефективності та екологічної стійкості

Одним із перспективних напрямків розвитку банківських продуктів є підтримка програм енергоефективності. Програми «теплих кредитів» для населення, які частково компенсуються державою, сприяють розвитку енергозбереження та зменшенню залежності від традиційних джерел енергії.

8. Маркетинг та залучення нових клієнтів

Важливою складовою роботи банків є орієнтація на потреби клієнтів, особливо в умовах відновлення економіки. Банки повинні інвестувати в маркетинг для залучення нових клієнтів і розвитку нових продуктів, таких як кредити на розвиток бізнесу та інфраструктури.

Отже, вдосконалення регуляторної політики банківської системи в умовах війни та після її завершення є ключовим елементом для підтримки стабільності фінансового сектору та відновлення економіки. Це передбачає тісну співпрацю держави, банків та міжнародних фінансових організацій для забезпечення ефективного кредитування та фінансової підтримки всіх учасників економічного процесу.

3.2. Рекомендації щодо фінансового управління банками в кризових умовах

Військові конфлікти створюють серйозні виклики для банківської системи, включаючи підвищений рівень ризику, нестабільність ринків, зменшення ліквідності та погіршення фінансових показників клієнтів. Банки мають адаптувати фінансове управління, щоб забезпечити свою стійкість та підтримувати стабільність фінансової системи загалом. Нижче наводяться детальні рекомендації для банків України щодо управління фінансами в умовах кризи, викликаної війною:

1. Управління ліквідністю

- Забезпечення резервів ліквідності: у військових умовах ліквідність має особливе значення. Банкам необхідно підтримувати високий рівень ліквідності через збільшення грошових резервів у національній та іноземній валютах для покриття непередбачених витрат і ризиків втрати довіри клієнтів.

- Оптимізація структури активів: для забезпечення ліквідності банки повинні переглянути портфель активів і зменшити частку довгострокових інвестицій, які можуть бути неліквідними під час криз. Варто акцентувати увагу

на високоліквідних державних цінних паперах, зокрема облігаціях внутрішньої державної позики (ОВДП).

- Взаємодія з центральним банком: банки повинні використовувати рефінансування через механізми Національного банку України для підтримання ліквідності, зокрема в періоди зниження попиту на кредитні послуги та збільшення відтоку депозитів.

2. Управління кредитними ризиками

- Ретельний моніторинг портфеля кредитів: банки повинні постійно переглядати стан своїх кредитних портфелів для ідентифікації зростаючих ризиків дефолту через економічні труднощі позичальників. Це особливо актуально для корпоративного сектора та роздрібних клієнтів у регіонах, де ведуться бойові дії.

- Реструктуризація кредитів: у разі проблем із погашенням заборгованості варто пропонувати позичальникам гнучкі умови реструктуризації кредитів. Це може включати пролонгацію терміну погашення, тимчасове зменшення процентної ставки або надання пільгового періоду.

- Збільшення резервів під кредитні ризики: банки повинні забезпечити адекватне резервування під потенційні збитки від непрацюючих кредитів (NPL), оскільки у кризові часи зростає ймовірність дефолтів. Це підвищить фінансову стійкість банків.

3. Диверсифікація джерел фінансування

- Розширення бази депозитів: в умовах війни відтік депозитів може стати серйозною проблемою. Банкам варто розробляти спеціальні програми для залучення депозитів, зокрема через підвищення ставок або пропозиції гнучких умов зняття коштів.

- Залучення зовнішнього фінансування: укріплення співпраці з міжнародними фінансовими інституціями (МФІ), такими як МВФ, ЄБРР, Світовий банк, дозволить банкам залучати дешевші кредити для підтримки власної ліквідності та надання кредитів підприємствам.

- Інструменти для підтримки ММСБ: банки повинні брати участь у державних і міжнародних програмах підтримки малого і середнього бізнесу (ММСБ), які передбачають компенсацію процентних ставок або надання державних гарантій для кредитів.

4. Управління капіталом

- Оптимізація капітальної бази: під час війни банки повинні утримувати достатній рівень капіталу для покриття ризиків і підтримання довіри клієнтів та регуляторів. Це включає збереження капітальних буферів відповідно до вимог НБУ.

- Підтримка дохідності через державні цінні папери: інвестиції в державні цінні папери, зокрема ОВДП, можуть бути важливим джерелом доходів для банків, особливо в умовах зниження активності корпоративного кредитування.

5. Управління операційними ризиками

- Посилення системи контролю за ризиками: операційні ризики, пов’язані з веденням банківської діяльності в умовах війни (перебої в роботі через відключення електроенергії, кіберзагрози), повинні бути мінімізовані за рахунок покращення управління операціями та інвестицій в IT-системи.

- Розвиток цифрових послуг: у періоди обмеженого доступу до фізичних відділень (наприклад, через військові дії або перебої з інфраструктурою) банки повинні забезпечувати безперебійну роботу дистанційних каналів обслуговування клієнтів через мобільні додатки та онлайн-платформи.

6. Ризик-менеджмент і антикризове управління

- Антикризові комітети: банки повинні створювати спеціальні антикризові комітети, які регулярно аналізуватимуть ситуацію на ринку, оцінюватимуть ризики та адаптуватимуть стратегії відповідно до змін. Ці комітети також повинні координувати дії з регуляторами і міжнародними організаціями.

- Кібербезпека: захист від кіберзагроз набуває особливої актуальності в умовах війни. Інвестиції в системи кібербезпеки повинні стати пріоритетом, зокрема у зв’язку з можливими атаками на банківську інфраструктуру.

7. Політика управління непрацюючими кредитами (NPL)

- Активне списання і реструктуризація NPL: в умовах війни кількість непрацюючих кредитів зростає, тому банки повинні активно займатися реструктуризацією боргів, а також списанням безнадійних кредитів. Це дозволить розчистити баланс і зменшити негативний вплив на капітал.

- Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями: банки можуть отримати підтримку від міжнародних фінансових інституцій для покриття втрат за NPL, що надасть їм більше фінансового ресурсу для відновлення кредитування.

8. Співпраця з регулятором та урядом

- Участь у державних програмах підтримки: банки повинні активно співпрацювати з урядом у рамках програм, таких як «Доступні кредити 5-7-9%», що спрямовані на підтримку бізнесу. Це дозволить зменшити ризики неплатоспроможності позичальників і підтримає економіку загалом.

- Гнучкість щодо нормативних вимог: в умовах кризи банки повинні співпрацювати з НБУ для отримання тимчасових послаблень щодо нормативних вимог (наприклад, зменшення нормативів ліквідності), щоб зберегти стабільність та дотриматися регуляторних зобов’язань.

9. Прозорість та комунікації

- Регулярне інформування клієнтів: банки повинні забезпечити прозору комунікацію зі своїми клієнтами щодо фінансового стану, поточних ризиків та можливостей. Це допоможе зберегти довіру клієнтів і запобігти панічним настроям.

- Звітність перед інвесторами та регуляторами: регулярне надання звітності з боку банків про стан ліквідності, ризиків і кредитних портфелів є важливим елементом збереження довіри на ринку.

10. Соціальна відповідальність

- Підтримка співробітників: в умовах війни особливу увагу слід приділяти захисту персоналу. Це включає підтримку співробітників, які перебувають у зонах бойових дій, та забезпечення психологічної підтримки для колективу.

- Підтримка громади: банки можуть брати участь у соціальних проектах, таких як допомога переселенцям або підтримка військових, що підвищить їхню репутацію і лояльність клієнтів.

Фінансове управління в умовах війни вимагає від банків швидкої адаптації, ретельного контролю за ризиками та тісної співпраці з урядом і міжнародними організаціями. Пріоритетними мають бути заходи, спрямовані на підтримку ліквідності, оптимізацію кредитного портфеля, захист активів та забезпечення стійкості операцій. Важливо також враховувати соціальний аспект діяльності банків, підтримуючи клієнтів і співробітників у цей складний час.

ВИСНОВКИ

Загальноприйнятого визначення фінансової стабільності не існує. У науковій літературі можна зустріти кілька підходів до трактування цього поняття. На нашу думку, фінансова стабільність означає, що фінансова система країни перебуває в такому стані, який забезпечує безперервність фінансових операцій, високу довіру до фінансових установ, відсутність надмірної волатильності на фінансових ринках, ефективний розподіл фінансових ресурсів та здатність керувати фінансовими ризиками. Це також передбачає наявність достатніх резервів для забезпечення стійкості системи та її здатності протистояти негативним економічним викликам, запобігаючи їхньому шкідливому впливу на економіку. Банківська система будь-якої країни повинна повноцінно виконувати свої функції, оскільки без забезпечення її фінансової стабільності неможливий динамічний розвиток економіки. Ефективне функціонування банківської системи та задоволення потреб клієнтів і держави залежить від її стабільної роботи. Під час кризи фінансова стабільність банківської системи зазнає найсильнішого удару. Однак відсутній єдиний підхід до трактування сутності фінансової стабільності банківської системи. На нашу думку, фінансова стабільність банківської системи – це здатність забезпечувати надійність, безпеку, доступність і ефективність фінансових послуг, а також підтримувати фінансову стабільність і раціональний розподіл ресурсів в економіці. Хоча терміни «фінансова стабільність» і «фінансова стійкість» мають різні значення, вони тісно взаємопов’язані. Центральні банки відіграють ключову роль у підтриманні фінансової стабільності, що є однією з основних функцій Національного банку України.

Оцінка фінансових показників банків в Україні в умовах війни вказує на зміни в структурі та функціонуванні банківського ринку. Незважаючи на складнощі, банки продемонстрували зростання стійкості до зовнішніх шоків і активну діджиталізацію послуг, що допомогло зберегти ліквідність та рентабельність. Кількість банків продовжує скорочуватися, зокрема через вихід з ринку установ з російським капіталом, а також через зменшення мережі

відділень на 20% у 2022 році. Активи банків зросли завдяки емісії гривні для фінансування соціальних і військових витрат, проте чистий кредитний портфель скоротився через низьку платоспроможність позичальників та зменшення попиту на кредити. У той же час, депозитний портфель зріс, переважно за рахунок коштів населення. Проблемні кредити перевищили 50%, що змусило банки підвищувати процентні ставки за валютними кредитами. Проте рентабельність залишалася на прийнятному рівні завдяки доходам від державних облігацій. Важливим фактором є діджиталізація, яка дозволяє банкам залишатися конкурентоспроможними. В умовах війни НБУ закликав банки оцінювати кредитні ризики та здійснювати реструктуризацію. В результаті, кількість надійних банків зросла, а 46 установ змогли отримати чистий прибуток. Попри виклики, українська банківська система адаптувалася до нових умов, демонструючи здатність підтримувати операційну стабільність та фінансову надійність. Банківський сектор України під час війни зіткнувся з низкою серйозних проблем та викликів, які вимагають оперативних рішень і адаптації. Національний банк України активно вживає заходів для забезпечення стабільності системи через впровадження нормативно-правових актів, що регулюють діяльність банків у воєнних умовах. Основні труднощі, з якими стикаються банки, включають нестачу трудових ресурсів, залежні платежі, проблеми з неповерненими кредитами та арешт рахунків боржників, що значно ускладнює їхню роботу. Загроза кібератак та невиконання зобов’язань підприємствами також негативно впливають на функціонування банківської системи.

У цей складний період НБУ розробив стратегію, спрямовану на захист інтересів клієнтів, підтримку ліквідності банків та забезпечення прозорості звітності. Зниження облікової ставки та впровадження відкритого банкінгу є частиною зусиль, спрямованих на активізацію кредитної діяльності та адаптацію до міжнародних стандартів. Проте основним фактором ризику залишається кредитний ризик, оскільки багато позичальників виявляються неплатоспроможними. Тому регуляторам важливо зосередитися на зменшенні

кількості непрацюючих кредитів та підтримці достатності капіталу в банківському секторі, щоб забезпечити стабільність фінансової системи в умовах воєнних дій.

Для підвищення ефективності банківської системи України в умовах сучасних викликів, необхідно зосередитися на кількох ключових напрямах. . По-перше, банки повинні зміцнити капіталізацію і зменшити обсяг проблемних кредитів, зокрема шляхом інвестування в безризикові активи та оптимізації витрат. Важливо переглянути кредитну політику, посилити вимоги до позичальників та зосередитися на фінансуванні оборотних коштів для постійних клієнтів. Післявоєнний період вимагає від банків активного фінансування відновлення економіки, що включає кредитування підприємств і будівництво житла.

Крім того, банки повинні підтримувати стабільний рівень ліквідності, вдосконалювати інфраструктуру для дистанційного обслуговування клієнтів та активно впроваджувати державні програми підтримки кредитування. Фінансове управління банками в умовах війни стикається з серйозними викликами, такими як зростання ризиків, нестабільність ринків, втрата ліквідності та погіршення фінансових показників клієнтів. Для забезпечення стійкості банківської системи необхідно впроваджувати низку заходів, спрямованих на управління ліквідністю, кредитними ризиками, операційними ризиками, а також на оптимізацію капіталу і диверсифікацію джерел фінансування. Рекомендовано збільшити резерви ліквідності, використовувати рефінансування через Національний банк України, пропонувати гнучкі умови реструктуризації кредитів, підвищувати резерви на випадок дефолтів, розвивати співпрацю з міжнародними фінансовими установами, та інвестувати в кібербезпеку. Важливо також підвищувати прозорість комунікацій з клієнтами, підтримувати соціальні ініціативи, а також забезпечувати гнучкість у відповідності до регуляторних вимог для збереження стабільності банків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арбузов С. Г., Колобов Ю. В., Міщенко В. І., Науменкова С. В. Банківська енциклопедія. Київ : Центр наукових досліджень Національного банку України : Знання, 2021. 504 с.

2. Бабич В. Регулювання банківської діяльності: зарубіжний досвід. Сучасний стан та перспективи розвитку фінансової системи України : зб. наук. пр. X Всеукр. науково-практ. інтернет-конф., м. Вінниця, 3 трав. 2023 р. 2021. С. 6–11.

3. Барановський О. І. Банківська безпека: проблема виміру. Економіка і прогнозування. 2019. № 1. С.7–26.

4. Банківський сектор під час війни: чи достатньо стабільності? Гаррі Полушкін Роберт Кірхнер. Аналітика. Економіка URL: https://voxukraine.org/bankivskyj-sektor-pid-chas-vijny-chy-dostatno-stabilnosti

5. Белінська Я. В., Биховченко В. П. Механізм забезпечення фінансової стабільності: структура, інструменти, напрями розвитку. Стратегічні пріоритети. 2018. № 1. С. 72–84.

6. Волот О., Пліско І. Реальний сектор економіки: сутність, складові та його роль в забезпеченні стійкого розвитку економіки держави. Науковий вісник Полісся. 2020. Т. 5, № 1. С. 23–29.

7. Вовченко О., Єгоричева С. Фінансова стабільність банків в умовах динамічного макроекономічного середовища : монографія. Полтава : ПУЕТ, 2021. 233 с.

8. Данік Н., Татко А. Удосконалення механізму забезпечення фінансової стабільності банківської системи України. International science journal of management, economics & finance. 2022. Т. 1, № 5. С. 1–9.

9. Дзюблюк О. В., Михайлюк Р. В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи: Монографія. Тернопіль : Терногpаф. 2020. 316 с.

10. Довгань Ж. М. Економічна сутність фінансової стабільності банківської системи. Наука молода : зб. наук. праць молодих вчених ТНЕУ. 2020. № 25. С. 26–39. URL

11. Доходи та витрати банків України. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statis

12. За ініціативи Національного банку створена спільна банківська мережа POWER BANKING, яка працюватиме навіть в умовах блекауту. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/zainitsiativi-natsionalnogo-banku-stvorena-spilna-bankivska-mereja-power-banking-yakapratsyuvatime-navit-v-umovah-blekautu

13. Забчук Г., Іващук О. Ризики банківської системи України в умовах воєнного стану. Інститут бухгал-терського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. 2022. No1–2. С. 50–61

14. Єрмак В. О. Реформування банківської системи України в умовах децентралізації та євроінтеграції. Публічне управління XXI століття: Погляд у майбутнє : зб. тез XXI міжнар. наук. конгр., м. Харків. Харків, 2021. С. 364–368.

15. Півроку війни: в якому стані економіка? CASE Україна. Центр соціально-економічних досліджень. https://case-ukraine.com.ua/publications/pivroku-vijny-v-yakomu-stani-ekonomika/

16. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III : станом на 28 квіт. 2023 р.

17. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV : станом на 6 трав. 2023 р.

18. Прокопенко Н., Мирончук В., Шепель І. Принципи функціонування банківської системи України в умовах війни. Економіка та суспільство. 2022. № 41.

19. Правдиковська І., Дорошенко Н. Вплив війни на банківську систему України. Молодий вчений. 2022. № 9 (109). С. 150–153.

20. Консолідована фінансова звітність та Консолідований звіт про управління за рік, що закінчився 31 грудня 2022 року. Нац. банк України. 156 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/NBU_2022_consolidated_fsu.pdf?v=4" class="hcphp-link">https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/NBU_20...

21. Коваленко В., Гаркуша Ю. Теоретичні та методичні підходи до оцінювання фінансової стабільності банківської системи. Вісник Національного банку України. 2023. № 9. С. 126–131

22. Коріньок Я. О. Сутність фінансової стабільності та особливості її прояву. Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки. 2021. Вип. 11. Ч. 2. С. 126–130.

23. Кузнєцова А. Я., Погореленко Н. П. Концептуальні положення забезпечення стабільності банківської системи. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2018. № 3. С. 4–16.

24. Лазня А. В. Зв'язок поняття "фінансова стабільність" із категоріями економічної науки. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. ДВНЗ "УАБС НБУ". 2022. Вип. 34. С. 218–225

25. Лютий, І.О. Фінансова стабільність як основа розвитку банківських послуг. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. 2022. С. 29-34.

26. Погореленко Н. П., Сидоренко О. М. Моніторинг фінансової стабільності банківського сектору. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики. 2019. № 1. Ч. 2. С. 61–68.

27. Романяк М. М. Фінансова стабільність: проблема інтерпретації. БІЗНЕСІНФОРМ. 2020. № 4. С. 21–26

28. Сімаченко О. І., Орлов В. М. Аспекти розбудови банківської системи України. Проблеми та перспективи реалізації та впровадження міждисциплінарних наукових досягнень : Матеріали IV міжнар. наук. конф., м. Тернопіль, 4 листоп. 2022 р. Вінниця, 2022. С. 18–21

29. Семенча І. Є., Горбунова Ю. Р. Фінансова стійкість та стабільність у банківській діяльності: роз-межування понять та аналіз дефініцій. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2020. Випуск 32.С. 81–85.

30. Стечишин Т. Б., Дідик М. М. Забезпечення стабільності банківської системи в умовах фінансової кризи. Економіка і суспільство. 2018. № 16. С. 80–85

31. Карчева Г. Т. Фінансовий стан банків України в умовах загрози світової фінансово-економічної кризи. Ефективна економіка. 2020. No 3. С. 1-9.

32. Короленко Р., Ухова І. Вплив пандемії covid-19 на банківську систему України. Сучасний менеджмент: проблеми теорії та практики : матеріали III Міжнар. науково-практ. інтернет-конф., м. Кривий Ріг. 2021. С. 112–114.

33. Кравченко І. Банківська система та проблеми стратегічного розвитку / І. Кравченко, Г. Багратян, Є. Мазіна // Вісник Національного банку України. 2021. №1. С. 7-10.

34. Огляд банківського сектору. Лютий 2023 року. Національний банк України.
URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2023-02.pdf?v=4" class="hcphp-link">https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Bankin...

35. Основні (стратегічні) напрями діяльності банків державного сектору на період дії воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки. Київ, 2022. URL: http://surl.li/ktkxe

36. Рисін В. В., Біда А. П. Фінансова стійкість банку: чинники та особливості забезпечення. Ефективна економіка». 2021. No 3

37. Національний банк оприлюднив результати оцінки стійкості в розрізі банків. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-oprilyudniv-rezultati-otsinki-stiykosti-vrozrizi-bankiv

38. Найбільш прибуткові та збиткові банки за 2021 рік. URL: https://finbalance.com.ua/news/reytinh-naybilsh-pributkovikh-i-zbitkovikh-bankiv-za-2021-rik/amp

39. Науменкова С.В. Сучасні проблеми капіталізації банківської системи України. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. Харків: ХНМІ ДВНЗ «Університет банківської справи». 2021. Випуск 2(15). С.3-11.

40. Уряд схвалив стратегічні напрями діяльності банків державного сектору на період воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/uryadshvaliv-strategichni-napryami-diyalnosti-bankiv-derzhavnogo-sektoru-na-period-voyennogostanu-ta-pislyavoyennogo-vidnovlennya-ekonomiki

41. Фалюта А.В. Забезпечення фінансової стабільності банку через систему управління ризиками. Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. 2020. № 17.2. С. 230–235.

42. Фурман О. Державне регулювання діяльності банків. Держава та регіони. Серія: економіка та підприємництво. 2019. Т. 106, № 1. С. 56–62.

43. Юрків Н. Економічні та інституційні передумови економічної безпеки в реальному секторі економіки. Управління проектами та розвиток виробництва. 2012. № 1. С. 44–50.